

Голас Радзімы

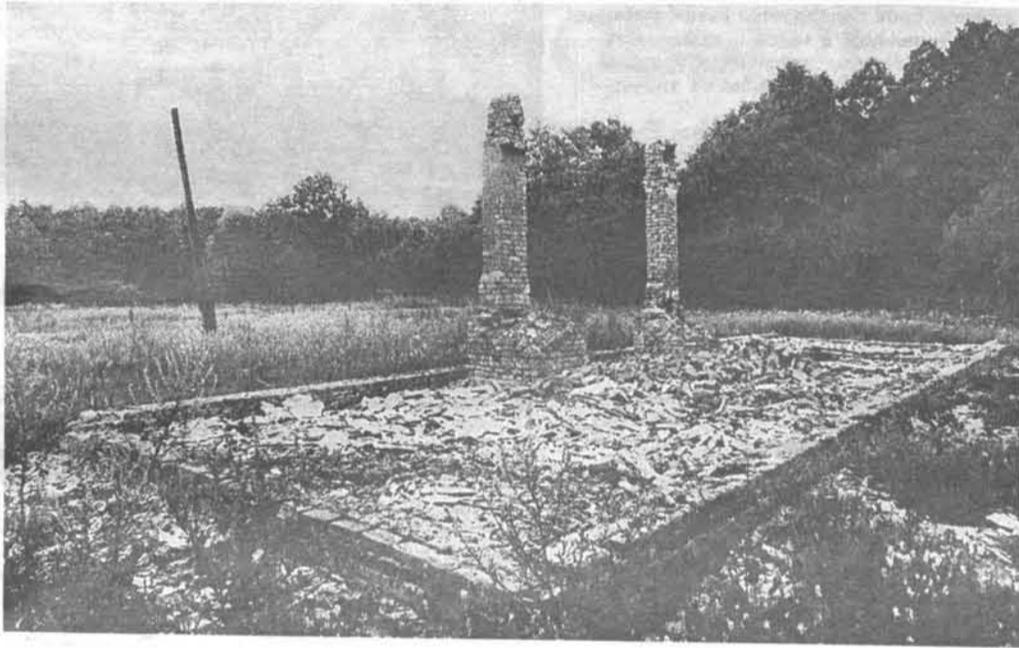
ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№ 6
(2564)

12 лютага 1998 г.
Выдаецца з 1955 г.

Цана 1500 рублёў.

ЛЮДЗІ І ЛЁСЫ

Адна з многіх беларускіх вёсак, што загінулі ў выніку чарнобыльскай аварыі.
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА.

«ЧАРНОБЫЛЬ УСІХ НАС ПАРАСКІДАЎ...»

Хутка споўніцца дванаццаць год, як накрыла Беларусь сваімі чорнымі крыламі чарнобыльская навала. Кажуць, час гоіць любы боль. Можна, і так. Але бясследна нішто не праходзіць. Нярэдка на месцы колішніх ран на ўсё жыццё застаюцца жорсткія шрамы як няёмальны пастаянны напамін пра мінулае. Што гэта так, я зноў пераканалася, сустрэўшыся з жанчынамі, чарнобыльскімі перасяленкамі. Здавалася б, горшае засталася недзе там, у мінулым, жыццё зноў набыло нармальныя, мірныя рысы, але ж не, нічога не сцёрлася з памяці, па-ранейшаму хвалюецца душа, і слёзы з'яўляюцца на вачах так хутка, нібы і не высахалі ні на мінуту ўсе гэтыя дванаццаць год.

1. РАСКАЗВАЕ ТАЦЦЯНА ГАМАНКОВА, НАСТАЎНІЦА МАЛОДШЫХ КЛАСАЎ З ЧАЧЭРСКА:

— Ужо пяць год, як мы пасяліліся ў Мінску. Людзі кажуць: пашанцавала. Але хіба можна выкінуць з галавы і сэрца тое ранейшае жыццё, дзе, канешне, хапала ўсяго — гора таксама, але і шчасце было. Ехала сюды і, ведаеце, думала, каб узяць не толькі неабходныя для сям'і рэчы, але і нейкі "кавалачак" радзімы, якая зас-

(Заканчэнне на 3-й стар.).

СПРАВЫ МІХАСЯ РАМАНЮКА ПРАЦЯГВАЮЦЬ ЯГО ВУЧНІ І ПАСЛЯДОЎНІКІ...

ЗАПОЗНЕННЫЯ ПРОМНІ ЗГАСЛАЕ ЗОРКІ

Мінула ўсяго чатыры месяцы, як адышоў ад нас Міхась Раманюк — найбуйнейшы ў XX стагоддзі даследчык беларускай культуры, але раманюкоўскія справы здзяйсняюць яго вучні і паслядоўнікі. Іх намаганнямі Міхась Раманюк нібы працягвае сваю дзейнасць праз выставу "Сховішча святла" ў галерэі візуальных мастацтваў "NOVA" Цэнтральнай бібліятэкі імя Я. Купалы, якая працавала з 11 снежня 1997 года па 9 студзеня сёлета года, і рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю "Семантыка і формы традыцыйных народных

мастацтваў ад старажытнасці да нашых часоў", прысвечаную памяці прафесара М. Раманюка, якая прайшла ў Беларускай акадэміі мастацтваў.

Мы ўжо згадвалі раней, што М. Раманюк пакінуў нашчадкам вялікі архіў і значную этнаграфічную калекцыю, але не ўспомнілі, што ён падрыхтаваў навукова-метадычную і матэрыяльную базу для стварэння ў сценах Беларускай акадэміі мастацтваў лабараторыі беларускага касцюма, пачаткам дзейнасці якой з'яўляецца ўжо згаданая канферэнцыя. І менавіта на ўшанаванне памяці М.

Раманюка была створана фота-выстава "Сховішча святла", арганізаваная фотамастакамі Уладзімірам Парфянкам і Дзянісам Раманюком з прыватных збораў старой фатаграфіі М. Раманюка і калекцыі сучасных фатаграфій У. Парфянка.

Фота-выстава была адметная не толькі тым, што ў сабраных калекцыянерамі фотатворах адлюстравалася матэрыяльная і духоўная культура беларусаў на працягу цэлага стагоддзя, ад 1899 да 1997 года, што само па сабе ўжо вельмі цікава, бо та-

(Заканчэнне на 7-й стар.).

КАБ ЗЛІТАВАЎСЯ ЛЁС НАД КРЫВІЧАМІ ДЫ ЛІТВІНАМІ

«КНЯЗЬ ВІТАЎТ» А. ДУДАРАВА Ў НАЦЫЯНАЛЬНЫМ АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

Яны пакладуць на плечы адзін аднаму рукі. Будучы доўга глядзець адзін аднаму ў вочы. Быццам збіраюцца раз назаўсёды забыць нядаўнюю смяртэльную варажасць. Быццам той, што паманьнячку прапіваў кроў, забіваў і бэсцію кожнага, хто замінаў яму на шляху да прагавіта жаданай каралеўскай кароны, цяпер молюць і чакае даравання. А мо гэта развітанне валадароў перад тым, як яны раз'едуцца, і адзін і другі міралюбіва зойме манаршы трон у сталіцы сваёй дзяржавы? Не верыцца, ой не верыцца ў міралюбства гэтага ганарліўца Ягайлы, кожны міг гатовага занесці меч над галавой упартага неслуха. Ды і князь Вітаўт, паклаўшы яму на плячо руку, мабыць, ведае, што зацяты ваяўнічы задзірака наўрад ці ўсур'ез адмовіцца ад братазбойчых сварак.

То — не мір,
То — перамір'е...

На календары год адна тысяча трыста восемдзесят другі. Князь Вітаўт карануецца на цараванне ў Вялікім Княстве Літоўскім. На доўгія гады. І ён праславіць сваю дзяржаву росквітам духоўнай культуры, самабытнай адметнасцю жыццёвага ўкладу, грамадска-эканамічным парадкам, ратнымі подзвігамі... Гэта — у будучыні. А ў гэтую хвіліну адвадзе вочы ад хітрага інтрыгана, вымушанага прызнаць усе перавагі свайго высакароднага саперніка. І пераступае князь Вітаўт свой гістарычны Рубікон...

Дзіўнае, але і надта трапае вызначэнне дае тэатр жанру гэтага сцэнічнага відовішча: легенды сёвай даўніны. На падмоствах дзейнічаюць персанажы гістарычна вядомыя — сын вялікага Гедыміна князь Тракайскі і Жамойцкі Кейстут, ягоны сын князь Вітаўт, вялікі князь літоўскі, а пазней і кароль Польшчы Уладзіслаў Ягайла. Голас сааўтара пры зменах дэкарацыйнага фону дакладна паведамляе пра месца падзей і называе даты: "Лес перад замкам у Гародні. 1382 год. Ноч на Купалле", "Кракаў. Сад перад Каралеўскім палацам", "Крэва. Стан дружыны Кейстута", "Воленская раіца. Перад замкам у Троках". Да ўсяго п'еса мае вершаваны тэкст з афарыстычнымі зваротамі. О, кожны тэатрал, склаўшы гэтыя паказчыкі — гістарычнае мінулае, міжусобіцы ўдзельных валадароў, мілагучная рыторыка маналогаў, — адразу скажа, што ўзнаўляецца на сцэнічных падмоствах гістарычная хроніка. Знаёмы яшчэ па творах Шэкспіра жанр, наконт якога не адно стагоддзе не аціхаюць спрэчкі.

Усвед-тэатрал не памыліцца. Пэўныя рысы гістарычнай хронікі

НА ЗДЫМКУ: сцэна са спектакля "Князь Вітаўт". Ягайла — Мікалай КІРЫЧЭНКА, Вітаўт — Генадзь ДАВЫДЗЬКА.

Фота Канстанціна ДРОБАВА.

(Заканчэнне на 6-й стар.).

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

ВЕСТКІ З БЕЛАРУСІ

НА СУСТРЭЧЫ З ПРЭЗІДЭНТАМ

ГАТОВЫ
ДА СУПРАЦОЎНІЦТВА

«Мы гатовы да супрацоўніцтва з Беларуссю, і кантакты з вашай рэспублікай маюць для нас вельмі вялікае значэнне». Так у ходзе дыялога з Прэзідэнтам Беларусі Аляксандрам Лукашэнкам заявіў пасол і кіраўнік Прадстаўніцтва Еўрапейскай камісіі ў нашай краіне Луіс Карлас Марэна Абаці. Іх сустрэча адбылася 2 лютага ў рэзідэнцыі кіраўніка беларускай дзяржавы.

Тэрмін знаходжання пана Абаці ў Мінску скончыўся, і перад адбыццём на радзіму ў ходзе паўгадзінай гутаркі бакі абмяняліся думкамі адносна перспектыв развіцця беларуска-еўрапейскага супрацоўніцтва на працягу наступнага года ў нашай рэспубліцы новага прадстаўніка Еўрапейскай камісіі. Як падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка, еўрапейскі напрамак знешняй палітыкі для Беларусі такі ж важны, як і развіццё цесных кантактаў на ўсходзе — з Расіяй і іншымі краінамі СНД.

НА ЗДЫМКУ: у час сустрэчы.

ДЫПЛАМАТЫЧНЫ КУР'ЕР

АМЕРЫКАНСКІ ПАСОЛ
ЗНАЁМІЦА
З ГРОДЗЕНШЧЫНАЙ

Знаёмства з багатай культурна-гістарычнай спадчынай Беларусі, дзейнасцю мясцовых улад, грамадскіх арганізацый, навучальных устаноў, сельскагаспадарчых прадпрыемстваў і прадпрыемальнікаў — асноўная мэта паездкі ў Гродна Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла ЗША ў Беларусі Дэніела Спекхарда. Кіраўнік амерыканскай дыпламатычнай місіі знаходзіўся ў горадзе над Нёманам 3—4 лютага.

Як паведамілі ў прэс-службе пасольства ЗША, пан Спекхард наведаў Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы, сустрэўся з прадпрыемальнікамі рэгіёна.

БІЯТЛОН

У Раўбічах, пад Мінскам, прайшоў чэмпіят Еўропы па біятлону. У апошні дзень спаборніцтваў прайшлі эстафетныя гонкі мужчын і жанчын. У мужчынскай эстафеце мацнейшай стала каманда Германіі, другое месца занялі нарвежцы, а трэцяе заваявала каманда Беларусі. У жанчын першае месца занялі біятлісткі Германіі, другое — Расіі, трэцяе — Фінляндыі.

НА ЗДЫМКУ: беларуская каманда, якая заняла трэцяе месца (злева направа) Ігар ПЕСЦЕРАЎ, Аляксандр ІВАНОЎСКИ, ІВАН ПЕСЦЕРАЎ і Дзмітрый ШЫХАЎ.

МАЛЕНЬКІЯ РАДАСЦІ

СТРАТНЫХ
ПРАДПРЫЕМСТВАЎ МЕНШ

У прамысловасці Беларусі колькасць стратных прадпрыемстваў у мінулым годзе ў параўнанні з 1996-м знізілася і складала ў адносінах да іх агульнай колькасці 13,8 працэнта.

Паводле даных Міністэрства статыстыкі і аналізу рэспублікі, стабілізуецца фінансавое становішча на прадпрыемствах хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці, у машынабудаванні і металаапрацоўцы, лёгкай і харчовай галінах народнай гаспадаркі. Што датычыць рэнтабельнасці прамысловай вытворчасці ў краіне за мінулы год, то яна складала 13,3 працэнта супраць 10,6 працэнта ў 1996 годзе. Паводле звестак статыстыкаў, гэты паказчык прыблізна аднолькавы ва ўсіх прадпрыемстваў дзяржаўнай уласнасці і складае 11,9 працэнта. У прадпрыемстваў іншых формаў уласнасці ён вышэйшы і ў сярэднім роўны 15,8 працэнта.

ПРАКУРАТУРА ЗАНЕПАКОЕНА

ЗЛАЧЫННАСЦЬ
РАСЦЕ І МАЛАДЗЕЕ

29 студзеня адбылася калегія рэспубліканскай пракуратуры, на якой былі падведзены вынікі работы пракурораў за мінулы год, а таксама прааналізаваны стан спраў з захаваннем законнасці ў нашай дзяржаве і сітуацыя ў сферы барацьбы са злочынасцю.

Як адзначыў у сваім дакладзе Генеральны пракурор А. Бажэлка, летась было зарэгістравана 128 тысяч 420 злочынаў, што на 1 181 больш, чым у 1996 годзе. Найбольш занепакоена кіраўніцтва пракуратуры, у прыватнасці, ростам колькасці наймысных забойстваў, разбойных нападаў і грабязкоў. Злачыннасць год ад году маладзее. Напрыклад, летась непаўналетнімі ўчынена амаль 10 тысяч злочынаў. Пракуратуру таксама не можа не хваляваць той факт, што на фоне росту злачыннасці даволі нізкі працэнт яе раскравання. Напрыклад, як адзначалася на калегіі, у мінулым годзе не былі ўстаноўлены вінаватыя ва ўчыненні 41 тысячы злочынаў, інакш кажучы, практычна кожнае трэцяе злачынства засталася нераскрытым.

Зрэшты, і пакаранне летась не заўсёды было справядлівым. Як адзначалася на калегіі, у мэтах выпраўлення дапушчаных судамі памылак пракурорамі было апрагэставана больш як 4,5 тысячы незаконных прыгавораў і рашэнняў.

Наогул жа пракуроры, абараняючы інтарэсы грамадства і дзяржавы, летась санкцыяніравалі арышт больш чым 21 тысячы злочынцаў, накіравалі ў суды 52 600 крымінальных спраў.

ГРАНІЦА

З ПЕРШЫХ ВУСНАЎ

Ахову граніцы з Украінай пачаў нядаўна створаны ў Гомелі пагранічны атрад. Тут пабудаваны пакуль не ўсе неабходныя службовыя збудаванні і памяшканні, няма кантрольна-следавых палос і застаў, аднак пастаянны кантроль за транспартным патокам на трасе Гомель—Кіеў ужо наладжаны. Ёсць і першыя затрыманыя — жыхары Бангладэш і Афганістана, якія спрабавалі нелегальна прайсці праз тэрыторыю рэспублікі на Захад. Праўда, для жыхароў пагранічных раёнаў прадугледжаны спрошчаны рэжым пропуску.

НА ЗДЫМКАХ: да аховы дзяржаўнай граніцы прыступіць!

БЫЦЬ ЦІ НЕ?

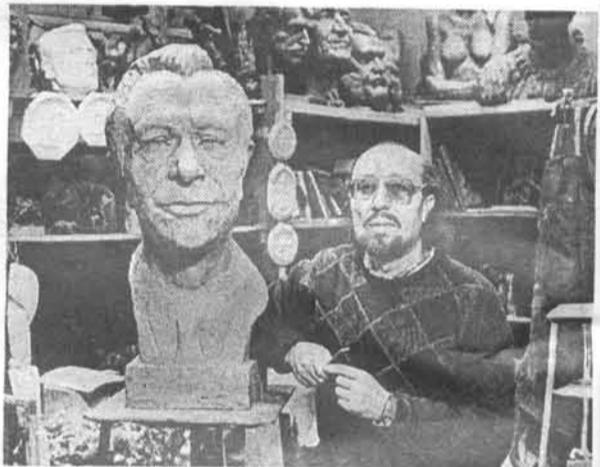
Чуткі аб тым, што ў бліжэйшы час у нашай краіне пачнецца будаўніцтва атамнай электрастанцыі, абверг Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка ў час нядаўняга наведвання Акадэмічнага навукова-тэхнічнага комплексу «Сосны».

У інтэрв'ю журналістам ён адзначыў, што цяпер гэтае пытанне на дзяржаўным узроўні не ставіцца. Магчыма, у будучыні патрэбы краіны ў энергіі ўзрастуць настолькі, што іншага выйсця з сітуацыі, як будаўніцтва ўласнай АЭС, не будзе, сказаў Аляксандр Лукашэнка.

Па словах кіраўніка дзяржавы, адным з фактараў, які можа паўплываць на прыняцце рашэння аб будаўніцтве АЭС, з'яўляецца наяўнасць на тэрыторыі суседніх дзяржаў у непасрэднай блізкасці ад межаў Беларусі цэлага шэрагу дзеючых атамных электрастанцый, што нясуць патэнцыяльную пагрозу. З другога боку, адзначыў Прэзідэнт, нельга забываць аб разбуральных выніках, якія прынесла чарнобыльская катастрофа.

У любым выпадку, па словах Аляксандра Лукашэнка, канчатковае рашэнне па гэтым пытанню прыме народ. І калі жыхары рэспублікі скажучы «так», АЭС на тэрыторыі Беларусі трэба будзе будаваць згодна з самымі жорсткімі патрабаваннямі бяспекі. Аднак усё гэта адносіцца да вельмі аддаленай перспектывы, падкрэсліў Прэзідэнт.

ПАМЯЦЬ

У Беларусі шырока адзначаецца 80-годдзе Пятра Машэрава буйнога палітычнага і дзяржаўнага дзеяча нашай дзяржавы савецкага перыяду. У сувязі з гэтым Віцебскаму дзяржаўнаму ўніверсітэту нададзена ўказам Прэзідэнта імя Пятра Машэрава. У фае будынка галоўнага корпуса ВДУ будзе ўстаноўлены бюст П. Машэрава, створаны выкладчыкам кафедры выяўленчага мастацтва Іванам Каладоўскім.

НА ЗДЫМКАХ: Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. Машэрава; скульптар ІВАН КАЛАДОЎСКИ ля бюста П. Машэрава.

АДУСЮЛЬ ПАКРЫСЕ

«БЕЛАРУСКАЕ БІСТРО» адчыніла свае дзверы на сталічным праспекце Машэрава. Гэта першы беларускі стацыянарны рэстаран хуткага харчавання. Нацыянальная праграма «Беларускае бістро» прадуладжвае мець такія рэстараны ў абласных і раённых гарадах. А з часам «падушца» і з славянскім «МакДональдсам» — адкрыць свае пункты хуткага харчавання за мяжой.

ДОСЛЕДНЫ ўзор новага самазвала грузавыя машыны 45 тон сабраны ў эксперыментальным цэху Беларускага аўтамабільнага завода. Новы БелАЗ прызначаны для работы ў кар'ерах, таму яго стваральнікі робяць стаўку на попыт найперш у Расіі.

КОНКУРС маладых выканаўцаў «Калядная зорка» адбыўся ў Пінску. За ганаровы тытул змагаліся каля 20 удзельнікаў, якія выступалі ў жанры песні і танца. Першае месца сярод спевакоў заняў Саша Чаркас, выхаванец дзіцячай музычнай школы № 1, у танцы перамаглі Аксана Варашылава і Атаноль Цяценькін з вучылішча мастацтваў Пінска.

АДНА з галоўных частак бюджэту сталіцы на 1998 год — адукацыя. На яе фінансаванне сёлета выдзяляецца каля 4,3 трыльёна рублёў. Чацвёртая частка бюджэту накіроўваецца на ахову здароўя і развіццё фізічнай культуры ў Мінску.

У 1997 ГОДЗЕ рухомыя групы размініравання, створаныя ў інжынерных войсках, выканалі больш за 1 200 заявак. Дзякуючы мужнасці, прафесіяналізму сапёраў, абясшкоджана і знішчана 6 774 штукі розных боепрыпасаў, у тым ліку больш за 2 000 розных мін, 23 авіябомбы, больш за 2 900 снарадаў, 1 320 гранат. Асабліва вялікі «ўраджай» смертаноснага металу сабраны на палях, дзе ішлі кровапралітныя баі, — у Віцебскім, Полацкім, Лёзненскім раёнах Віцебскай вобласці, Бабруйскім, Чавускім — Магілёўскай, Светлагорскім — Гомельскай вобласці, у Гродзенскім і Лідскім раёнах.

Супрацоўнікі рэдакцыі газеты «Голас Радзімы» выказваюць глыбокае спачуванне намесніку галоўнага рэдактара Чаркасавай Дзіяне Цімафееўне ў сувязі з вялікім горам, якое яе напаткала, — смерцю маці.

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

талася там, у чарнобыльскай зоне. Вось і атрымалася: разам з крэсламі, ложкамі, талеркамі везла старыя мясцовыя строі — андаракі, кашулі, хусткі, даматканья ручнікі, вышыванкі, нават лапці ёсць... Летась усё гэтае дабро, нібы маленькая экспазіцыя, месцілася ў класным пакоі, дзе я працую, — мой жа клас беларускамоўны. Але апошнім часам беларускамоўнасць у школе стала згортвацца. Неяк атрымалася так, што і выставу прыйшлося зняць... Але засталася вісець на сцяне карціна — від маёй радзімы, вёскі Куклічы. Карціну намалюваў настаўнік нашай школы. Я ўсё-ўсё падрабязна расказвала: дзе, што і як месціцца, выглядае, а ён малюваў... І вось зараз, дзякуючы гэтаму дабраму чапавеку, кожны дзень сустракаюся са сваімі

дарогу. І мы з Наташай ездзілі. Адносіліся да нас з пачуццём павагі. Пра ўсё пыталіся. Яны ведаюць, колькі гора прынеслі на Беларусь фашысты. Што адчувалі мы? Ніяк не выказаць... Мабыць, гэта Бог паслаў нам такіх цудоўных, добрых людзей. А летась зноў запрашэнне — мне і старэйшай дачцэ з дзіцем. У той нямецкай сям'і таксама ёсць малое, вось яны і хацелі, каб нашы дзеці з розных краін вучыліся сябраваць з малку. Але Людэа не змагла хутка аформіць замежны пашпарт — наша валакіта вядома ж якая. А грошай, каб усё паскорыць, у яе не хапіла. Так што паехала я адна. Была два тыдні, а запрашалі на два месяцы. А вось у сваёй краіне, тады яшчэ СССР, ад нас нават хаваліся, калі мы прыязджалі ў які-небудзь санаторый, нібы ад заразных: маўляў, ад нас радыяцыя ідзе. Са мной так было ў Нальчыку. Колькі мы

гэта праявілася недзе ў 87-м—88-м гадах. Урачы пачалі хадзіць па хатах, пытацца пра здароўе. І амаль ці не ў кожным доме людзі скардзіліся на галаўны боль, санлівасць, нямогласць...

Пайшла і я да начальнікаў, да дактароў у бальніцу, каб малодшую дазволілі вывезці. Нас паставілі ў чаргу ўжо ў апошні момант, калі перасяленне згортвалася. Урэшце нам з дачкой і мужам выдзелілі двухпакаёвую кватэру ў Мінску. Старэйшая засталася ў Чачэрску: яна выйшла замуж, а яе муж, ён служыў у міліцыі, не захацеў нікуды ехаць. Потым яны разышліся. Зараз дачка працуе ў бальніцы, жыве з чатырохгадовым дзіцем у той радыяцыі. Плача — хлопчык часта хварэе, але не ведаю, як ёй дапамагчы, бо ў нас там ужо "толькі" 12 кюры, а таму льгот ніякіх няма, а людзі паміраюць. Узрост 40—50 год. І сястра мая

ЗЯМЛЯ — ПРАДПРЫЕМСТВАМ

Прэзідэнт А. Лукашэнка падпісаў змяненні і дапаўненні ў Закон Рэспублікі Беларусь "Аб праве ўласнасці на зямлю".

З'явілася магчымасць набываць зямельныя ўчасткі ў прыватную ўласнасць не толькі фізічнымі, але і юрыдычнымі асобамі. Прычым такое ж права цяпер прадастаўлена замежным грамадзянам і юрыдычным асобам, а таксама міжнародным арганізацыям і аб'яднанням, якія могуць з'яўляцца ўласнікамі зямлі на аднолькавых правах з айчыннымі.

Калі раней замежныя інвестары маглі карыстацца зямельнымі ўчасткамі толькі на ўмовах арэнды тэрмінам да 99 гадоў, то цяпер такая магчымасць прадугледжана ў дакуменце як альтэрнатыва права ўласнасці на іх.

Ва ўласнасці суб'ектаў гаспадарання могуць знаходзіцца зямлі, прадастаўленыя для эксплуатацыі прыватызаваных аб'ектаў вытворчага прызначэння і аб'ектаў па аказанню паслуг, а таксама для ажыццяўлення інвестыцыйных праектаў.

Не засталася без увагі і існаванне паўторнага рынку зямлі: сярод правамоцтваў уласнікаў прадугледжана магчымасць продажу, здачы ў залогу і арэнду, перадачы ў спадчыну ці ў часовае карыстанне зямельных участкаў ці іх частак. Што тычыцца залогу зямельнага ўчастка ў якасці прадмета забеспячэння банкаўскага крэдыту, то ён быў прадугледжаны яшчэ ў папярэдняй рэдакцыі закона, але распаўсюджвання так і не атрымаў з-за малага ацэначнага кошту зямлі. У гэтым святле бачыцца неабходнай распрацоўка рыначнай сістэмы ацэнкі зямельных участкаў у Беларусі.

Варта звярнуць увагу на тое, што перадача зямлі ва ўласнасць юрыдычных асоб (іх уладальнікаў), у тым ліку замежных, будзе ажыццяўляцца ў парадку, устаноўленым Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь. Размова ідзе аб парадку, які Савету Міністраў даручана распрацаваць і прадставіць на зацвярджэнне Прэзідэнту не пазней 1 мая гэтага года.

Засталося без змянення неадкладнае вызначэнне аднаго з выпадкаў, калі па рашэнню суда дапускаецца прымусовае адабранне зямельных участкаў, і па-ранейшаму няясна, што заканадаўца мае на ўвазе пад паняццем "для дзяржаўных ці грамадскіх патрэб". Ці можа сёння ўласнік быць у поўнай меры ўпэўненым, што зямля, а з ёю і адпаведныя капіталаўкладанні раптам не акажуцца краіне неабходнымі для дзяржавы ці грамадскасці, — гэта ён павінен вырашаць самастойна.

Хацелася б нагадаць, што ў сакавіку гэтага года ў Палаце прадстаўнікоў будзе разглядацца Кодэкс аб зямлі. Відавочна, ён будзе дапрацаваны з улікам тых пытанняў, якія ўзнікнуць у ходзе рэалізацыі Закона "Аб праве ўласнасці на зямлю".

Вадзім ХАДАСОЎСКИ.

«ЧАРНОБЫЛЬ УСІХ НАС ПАРАСКІДАЎ...»

мясцінамі... Куклічы не выслялі, мой стары бацька і зараз там жыве.

А тады калі мы прыехалі са свайго невялікага Чачэрска Гомельскай вобласці ў жніўні 93-га, увогуле вельмі сумавалі.

Спачатку, як здарылася аварыя, у Чачэрску было ціха, да нас нават перасялялі іншых — з Хойнікаў, Нароўлі... Я працавала ў мясцовым прафесійна-тэхнічным вучылішчы. Яно мела сельскагаспадарчы накірунак, лічылася нядрэнным, нават прыязджалі замежныя навучэнцы — з Манголіі.

Прымалі мы тых першых перасяленцаў ад усёй душы і ніяк не думалі, што саміх чакае падобны лёс. Потым далі нам дзіметры, каб мэралі радыяцыю, а яшчэ праз колькі дзён, недзе на пачатку мая, прагучала каманда: сабраць харчавання на тры дні (нібыта прыйшла тэлеграма: рэактар можа ўзарвацца). Дырэктар вучылішча сказаў усім быць гатовымі, кожны дома падрыхтаваў сабе спецыяльную маску з марлі. (Гэтыя маскі, дарэчы, рабілі і на фабрыцы мастацкіх вырабаў — вось так нечакана змяніўся асартымент...) Размеркавалі таксама падвалы: хто дзе хаваецца пры неабходнасці. Карацей, людзі былі напаягатовыя.

Усе развіталіся адзін з адным — сябар з сябрам, сусед з суседам... Бо чакалі: будзе нам гора. Але, дзякуй Богу, новых узрываў не адбылося. І, здавалася, пачалі зноў жыць, садзіць агароды... А потым, не памятаю дакладна, праз год ці два, прыехалі да нас вучоныя з Амерыкі, Японіі, рабілі замеры, а пасля сабралі мітынг і людзям проста адкрылі вочы. Хаця на той час ужо і дзяржава пачала выдаваць грашовую дапамогу — мы іх звалі "грабавымі", нас забяспечвалі чыстымі прадуктамі, да зарплаты даплачвалі тым, хто застаўся працаваць, а таксама пенсіянерам, пуцёўкі давалі ў санаторый, дзяцей вывозілі на адпачынак. Я са сваімі малымі ў 86-м паехала ў Крым — маім дзяўчынкам споўнілася тады 6 і 14 год.

А яшчэ раскажу, якое нам шчасце выйшла. Маёй Наташцы, можа, як дачцэ настаўніцы, даручылі напісаць падзяку ў Германію за гуманітарную дапамогу. Яна зрабіла. А ў адказ прыйшла псылка, аднак ужо ад іншых людзей. Наташа напісала і ім, падзякавала. Яны адказалі і 10 марак у пісьмо паклалі. Мы не ведалі, як выказаць сваю радасць, удзячнасць. Завязалася ў нас сапраўднае сяброўства. Гэтыя людзі жывуць каля Дрэздэна. Сям'я Вернера Эрхарда і сям'я Мог. А ў 94-м годзе яны запрасілі нас да сябе, выслалі грошы на

перажывалі, колькі было слёз. А ўвогуле ў мяне крыўды няма ні на кога.

Пасля прафтэхвучылішча я працавала ў невялікай пасялковай школе. Там зрабілі дэзактывацыю, зрэзалі верхні пласт зямлі, заасфальтавалі сцежкі, зрабілі новы туалет, дах... Тады ж улады пачалі рыхтаваць спісы на адсяленне інвалідаў, хворых, сем'яў з малымі дзецьмі, бо было ў нас болей за 16 кюры. Збіралі заявы — хто куды хацеў бы паехаць. Але спачатку людзі кінутыя самастойна шукаць сабе якісьці бяспечны прытулак. Здаралася, даведаўшыся праўду, некаторыя не чакалі афіцыйнага ратавання, а тут жа кідалі дамы, гаспадаркі, бралі дзяцей і ехалі ў Расію, чамусьці часта ў Паволжа. Часам каго-небудзь спярша адпраўлялі "ў разведку". А потым — і астатнія рушылі.

Нас у бацькі пяцёра. Усе жылі тут жа — на вёсцы, у Чачэрску. Адзін брат дырэктарам саўгаса працаваў, другі — інжынерам, сястра — поварам, я і яшчэ адна сястра — настаўніцы. Вось і нашы браты паехалі шукаць новае месца — спачатку ў Віцебскую вобласць, потым у Расію, шукалі, каб работа была... Але нічога не атрымалася тады. Працу прапаноўвалі толькі трактарыста ці даяркі...

Напачатку мае дзеці не трапілі на адсяленне. Можна, тыя, хто складаў спісы, палічылі маіх недастаткова хворымі, ці што... Але не ведаю, ці былі ўвогуле ўжо тады ў нас больш-менш здаровыя дзеці... Што толькі рабілася ў школе! І сёння плачу, калі ўспамінаю. Дзяўчынка з майго класа ў 1991-м годзе памерла ад раку крыві — у пянерскім лагеры ў Шчучыне, куды яе адправілі адпачываць, памерла за шэсць дзён. Ёй зрабілася ня добра, тэмпература высокая. Я прыехала забіраць, а ў яе плечыкі чорныя, як крыльцы ў матылька. Дзяўчынку адвезлі ў Гродна, потым у Мінск, там і не стала яе. А сям'я ж той таксама не дала спачатку дазволу на адсяленне — іх пасэле (тры кіламетры ад Чачэрска) лічыўся "чыстым". Потым, калі ўсё здарылася, ужо і кватэру прапанавалі. Вось толькі дзіця не вернеш. А колькі вучняў засынала на ўроках... Спачатку думалі: з-за таго, што некаторыя з іх з неспакойных сем'яў, а таму дрэнна харчаваліся, не высыпаліся. Аднак жа сапраўднае прычына была ў іншым — арганізм ад радыяцыі слабеў. Мы тады тых дзетак пачалі адводзіць у памяшканне групы падоўжанага дня, дзе ўкладвалі ў ложка. Дзеці сталі дрэнна вучыцца, не запаміналі вершы... А колькі здаралася выпадкаў крывацёкаў, у маёй дачкі Наташкі — таксама. Усё

таксама захварэла на "анкалогію". Ёй далі кватэру ў Мінску, але заставацца тут яна ўжо не стала, сказала: паеду дажываць, колькі накіравана, дадому.

Чаму ж я апынулася менавіта ў Мінску? На той час тут ужо жылі мае браты і сястра. Спадзявалася: разам з імі лягчэй новы побыт нападкаваць.

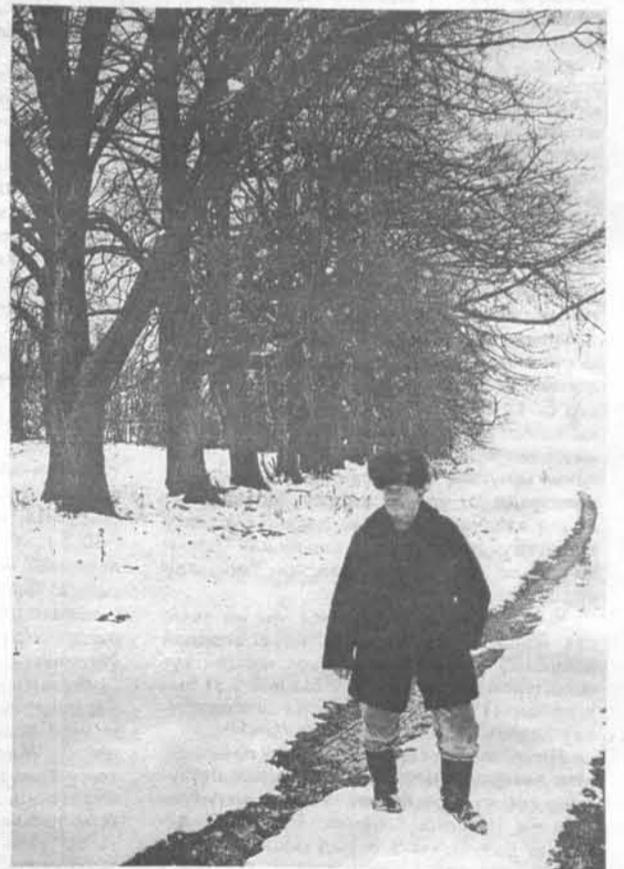
Я на сваё цяперашняе жыццё не скарджуся: працую ў цудоўнай школе, кіраўнікі і калегі ставяцца да мяне з павагай, дапамагаюць. Хаця, ведаю, работу знайсці вельмі няпроста. Вось брат закончыў Горацкую сельгаскадэмію, заатэхнік (я казалі), быў дырэктарам саўгаса... А зараз, у 40 гадоў, — вяртаўнік на ЦЭЦ, нічога лепшага так і не здолеў знайсці, колькі ні звяртаўся па дапамогу ў розныя інстанцыі... Жонка яго там, дома, працавала эканамістам, галоўным бухгалтарам, а тут спатрэбілася паўгода, каб знайсці месца прастага бухгалтара ў планавым аддзеле. Яна кажа: і горка, і сорамна, што раблю работу, якая па сілах студэнтцы тэхнікума. Але ж пры справе, і то добра. Другі брат — інжынер, у Лагойску рамонтэ і праводзіць тэлефоны... Вельмі цяжка ў нас з працаю. Чаму за Мінск трымаем? Сакрэта тут няма. Ва ўсіх падрастаюць дзеці, ім трэба атрымліваць адукацыю, вось для іх і стараемся. Можна, яны будуць шчаслівейшыя за нас... Мая Наташа добра вучыцца, вельмі любіць беларускую мову, арганізуе розныя вечары, я кажу, сапраўдны прапагандыст. Маладыя прызвычайваюцца да горада лёгка.

У нас у раёне Сухарава жыве шмат перасяленцаў, ведаем адзін аднаго. Часам збіраемся на святы, асабліва прастольныя. Успамінаем, песні пяём, а то і плачам. Калі трэба, наведваем адзіночкі старых, хворых і дзяцей гэтаму вучым. Мы тут не дзелімся, хто там чачэрскі, хто хойніцкі, хто брагінскі. Хіба толькі па мове можна вызначыць. Мы аднолькавыя, бо ў нас аднолькавая бяда і аднолькавы лёс — лёс перасяленцаў. Рабілі спробу арганізавацца, але не атрымалася. А вось у Малінаўцы, Шабанах, кажуць, выйшла.

А ўвогуле, каб дакладна ведала, што сёння ў Чачэрску ўжо сапраўды чыста, кінула б гэты Мінск і паехала дадому. Мне ж там кожная сцяжынка знаёмая... А вось людзі... Амаль ніхто. Нядаўна ездзіла да дачкі, дык, калі выйшла на вуліцу, няма каму было ў "добры дзень" сказаць. Чарнобыль усіх нас параскідаў...

Галіна УЛІЦЕНАК.

ЧАЛАВЕК ПАКІНУЎ ПАМЯЦЬ АБ СЯБЕ

У вёсцы Коханава Івацэвіцкага раёна кожны з жыхароў ведае пра былога аднаўскоўца Канстанціна Маслоўскага. У 1915 годзе ён загінуў ад нямецкай кулі, ратуючы бежанцаў. Пахаваны ў лесе недалёка ад вёскі. А памяць, якую пакінуў, відаць яшчэ пры пад'ездзе да вёскі — гэта прыгожая алея з магутных ліп. Іх ён пасадзіў у 1910 годзе. Цяпер дрэвы растуць на мяжы агарода, што належыць яго ўнуку — 73-гадоваму пенсіянеру Івану Маслоўскаму. У мінулым гэта адзін з лепшых брыгадзіраў мясцовага калгаса, а цяпер Іван Мікалаевіч любіць павольна праісціся ўздоўж дзедавай алеі, дакрануцца рукой да шурпатай кары дрэва. А летам каля цвітучых ліп ён выстаўляе пчаліныя вуллі.

НА ЗДЫМКУ: Іван МАСЛОЎСКИ ў дзедавай алеі.

Фота Рамана КАБЯКА.

ЧОРНЫЯ СЛЯДЫ ГІСТОРЫ: ГОД 37-МЫ

ПАЛІТЫЧНЫЯ МЭТЫ І «ГАСПАДАРЧЫ РАЗЛІК» ТЭРОРУ

Летам 1936 года Сталін пачаў неспрэчную падрыхтоўку да тых падзей, якія назаўсёды ўвойдуць у нашу гісторыю пад назвай "1937 год". У чэрвені ён даў указанне органам НКУС арганізаваць новы палітычны працэс, на гэты раз — над трацкістамі і зіноўеўцамі разам. 29 ліпеня ЦК ВКП(б) адобрыў закрытае пісьмо аб тэрарыстычнай дзейнасці трацкіска-зіноўеўскага контррэвалюцыйнага блока. Яго склалі на падставе даных, выбітых на допытах Зіноўева, Каменева, Бакаева, Еўдакімава, Мрачкоўскага і іншых вядомых дзеячаў партыі, якіх у камерах НКУС днём і ноччу рыхтавалі для выяўлення на адкрыты працэс. З гэтых паказанняў вынікала, што НКУС выкрывіў шэраг тэрарыстычных груп трацкістаў і зіноўеўцаў, якія рыхтавалі забойствы правадыроў партыі і дзяржавы. У сувязі з гэтым трацкісты і зіноўеўцы былі аб'яўлены ў пісьме лютымі ворагамі савецкай улады. ЦК заклікаў усіх камуністаў да ўзмацнення пільнасці "на лютым участку і ва ўскай абстаноўцы". "Неад'емнай якасцю кожнага бальшавіка, — гаварылася ў заключнай частцы дакумента, — у сэнняшніх умовах павінна быць умённе распазнаваць ворага партыі, як бы добра ён ні быў замаскіраваны".

Не паспелі на месцах абмеркаваць закрытае пісьмо ЦК і выявіць чарговую "порцыю" "ворагаў народа", як з цэнтра падаспеў новы сігнал: у жніўні ў Маскве быў праведзены працэс па справе так звананага "антысавецкага аб'яднання трацкіска-зіноўеўскага цэнтра". Суд гэты суправаджаўся магутнай прапагандыскай кампаніяй, правядзеннем шматлікіх мітынгаў, сходаў, на якіх прымаўся рэзалюцыі ў падтрымку расстрэлу, даваліся клятвы вернасці правадыру і злыя, на мяжы нецэнзурнасці пракляці "шалёным сабакам" — трацкістам і зіноўеўцам. Па краіне пракаліся хваля новых арыштаў.

Падрыхтаваўшы адпаведную глебу, Сталін вырашыў нанесці новы ўдар і ўзмацніць рэпрэсіі пры дапамозе змены кіраўніцтва НКУС. 25 верасня 1936 года ён паслаў з Сочы ў Маскву тэлеграму з патрабаваннем замяніць Ягуду Яжовым і ліквідаваць адставанне ў выкрывіцтва ворагаў. Ужо на наступны дзень паслухмянае Палітбюро ЦК ВКП(б) выканалі патрабаванні Сталіна, а 29 верасня прыняло пастанову "Аб адносінах да контррэвалюцыйных трацкіска-зіноўеўскіх элементаў", пад якім Сталін паставіў свой подпіс. У пастанове гаварылася: "Да апошняга часу ЦК ВКП(б) разглядаў трацкіска-зіноўеўскіх нягоднікаў як перадавы палітычны і арганізацыйны атрад міжнароднай буржуазіі. Апошнія факты гавораць, што гэтыя пані скаціліся яшчэ больш уніз, і іх даводзіцца цяпер разглядаць як разведчыкаў, шпіёнаў, дыверсантаў і шкоднікаў фашысцкай буржуазіі ў Еўропе. У сувязі з гэтым неабходна расправа з трацкіска-зіноўеўскімі нягоднікамі, якая б ахоплівала не толькі арыштаваных, следства па справе якіх ужо скончана, і не толькі падследчых, ... справы якіх яшчэ не скончаны, але і тых, хто быў раней высланы". Так быў дадзены сігнал да татальнага знішчэння былых апазіцыянераў, падобна таму, як у недалёкім мінулым ставіліся задачы ліквідацыі непажаданых уладзе класаў. Новая ўстаноўка азначала: кожны, у чыёй біяграфіі капі-небудзь была хоць маленькая "плямка", мог трапіць у разрад "ворагаў народа".

Чым больш дэведваемся мы аб выніках масавых рэпрэсій, іх неверагоднай колькасці і жорсткасці, тым часцей гучыць пытанне: для чаго, у імя якіх мэт былі праліты гэтыя рэкі крыві, на што разлічваў Сталін.

Доўгі час бясспрэчнай ісцінай лічылася, што ахвярамі рэпрэсій былі тады сапраўдныя ворагі. Прыхільнікі гэтага пункту гледжання існуюць і сёння. Праўда, найбольш разумныя з іх пад націскам відавочных фактаў і выкрыванняў апошняга часу "перастроіліся" і прызнаюць, што разам з "ворагамі" пацярпелі і сумленныя людзі. Проста "ворагаў", маўляў, было многа, а таму Сталін і карныя органы не змаглі разлічыць сілу свайго ўдару і, размахнуўшыся, у святой нянавісці занадта шырока, закранулі невінаватых. Падтэкст тут просты: што ўжо тут спаганяць з тых, хто б'ецца, а тым больш за святую справу.

На самай справе зыходным пунктам сур'ёзнай размовы аб прычынах рэпрэсій можа быць толькі безумоўнае прызнанне: гэта было злачынства, пры дапамозе якога Сталін разлічваў вырашыць рэальна існуючыя праблемы, дасягнуць зусім

канкрэтных палітычных і сацыяльна-эканамічных мэт, пераадолець супярэчнасці выбранай мадэлі грамадскага развіцця. Пры дапамозе рэпрэсій Сталін, папершае, замацоўваў свае палітычныя пазіцыі як адзінаасобны правадыр і дыктатар, а па-другое, вырашаў усе тыя праблемы, якія ў дэмакратычным грамадстве пераадоўваюцца шляхам прымянення палітычных, эканамічных і толькі ў крайнім выпадку адміністрацыйна-рэпрэсіўных мер.

У 1937 годзе Сталін наносіў перш за ўсё ўдар па партыі, яўна маючы намер "ачысціць" яе ад старых кадраў і прывесці да ўлады новае пакаленне, цалкам адданае правадыру. Старыя камуністы не задавальнялі "правадыра" ўжо таму, што ў іх вачах ён не быў абсалютна бездакорным аўтарытэтам. Што б ні гаварылі гэтыя людзі з высокім трыбун, як бы ні кляліся яны правадыру ў вернасці, Сталін ведаў: старыя партыйцы добра помняць і аб шматлікіх праблемах "генеральнай лініі" ў 30-я гады.

Выступаючы на лютаска-сакавіцкім (1937 года) Пленуме ЦК ВКП(б), Сталін падзяліў кіраўнікоў партыі на тры катэгорыі: "генералітэт нашай партыі", "партыйнае афіцэрства", "партыйнае ўн-тэр-афіцэрства". "Генералітэт" — вышэйшы слой кіраўнікоў, які ўключаў, па словах Сталіна, 3—4 тысячы чалавек, складалі якраз старыя бальшавікі. Іх было больш за ўсё ў ЦК, яны ўзначальвалі мясцовыя партыйныя арганізацыі. Уплыў і ўлада партыйнага "генералітэту" пастаянна змяншаліся, аднак не зніклі зусім. За доўгія гады работы старыя кадры прыцверпілі адзін да аднаго, наладзілі досыць трывалыя кантакты паміж сабой. Сталін перыядычна "тасаваў калоду" кіраўнікоў, перамяшчаў сакратароў абкомаў, сакратароў і загадчыкаў аддзелаў ЦК. Аднак зусім разбіць існуючы сувязі, разбурыць групы, што аформіліся вакол "правадыроў" розных узроўняў па прынцыпу асабістай адданасці, пры дапамозе такіх мер не ўдавалася. Пераходзячы з аднаго месца на другое, кіраўнікі перацягвалі "сваіх людзей". Так, па сутнасці, у "генералітэце" партыі фарміраваліся групы, члены якіх знаходзіліся нібы ў двайным падначаленні: з аднаго боку, служылі адзінаму правадыру, з другога — мелі сваіх "патронаў" у Палітбюро. Аналагічныя працэсы адбываліся і на ўзроўні сакратароў абкомаў. Усе гэтыя групы былі ў цэлым раздроблены, чым у поўнай меры карыстаўся Сталін. Аднак само іх існаванне выклікала падзрэненне ў правадыра.

У сярэдзіне лютага 1937 года Г. Мальянкоў, які займаўся ў ЦК ВКП(б) кадрамі, накіраваў Сталіну дакладную запіску, у якой былі сабраны звесткі, неабходныя для выступлення правадыра на лютаска-сакавіцкім Пленуме. Мяркуючы па гэтым выступленні, Сталін сапраўды азнаёміўся з запіскай і выкарыстаў некаторыя яе даныя. З запіскі, у прыватнасці, вынікала, што срод сакратароў абкомаў вышэйшую адукацыю мелі 15,7 працэнта, а ніжэйшую 70,4 працэнта, у сакратароў акруговых камітэтаў гэтыя паказчыкі складалі адпаведна 16,1 і 77,4 працэнта, сакратароў гаркомаў — 9,7 і 60,6 працэнта, сакратароў райкомаў — 12,1 і 80,3 працэнта і г. д. Не валодаючы належнымі ведамі і культурай, многія кіраўнікі бралі палітычным "умельствам" і вынаходлівасцю. Пры гэтым яны стваралі акружаць сябе людзьмі шэрымі і ўгодлівымі, апасаючыся сапернікаў і імкнучыся стварыць фон для ўласнага ўзвышэння. На лютаска-сакавіцкім Пленуме Сталін папракаў партыйных кіраўнікоў: "Многія з вас баяцца канкурэнцыі, таму замухрышак вылучаюць, а яны вам аказваюць дрэнную дапамогу". Праўда, пры гэтым Сталін, вядома, не сказаў, што ўвёў парадак вылучэння "замухрышак" менавіта ён, паступова адцягнуўшы з кіраўніцтва партыі найбольш таленавітых і дасведчаных лідэраў, садзейнічаючы вылучэнню паслухмяных сваёй волі выканаўцаў.

У поўнай меры выкарыстаўшы сляпую адданасць многіх кіраўнікоў, Сталін адчуў сябе больш упэўнена і вырашыў замяніць іх больш маладымі і энергічнымі, а заадно спісаць на рэпрэсіраваных усю адказнасць за папярэднія незаконныя, прабавы, цяжар народнага жыцця.

Як правіла, рана ці позна кіраўнікі, якія падвяргаліся крытыцы, аб'яўляліся "ворагамі народа". Людзей імкнуліся пераканаць, што злоўжыванні і самадурства прадстаўнікоў "наменклатуры"

адбываюцца не ад самой сістэмы вылучэння і бескантрольнасці кадраў, а ад варожых інтрыг. Прынцып гэты быў агульным. На шкоднікаў і ворагаў было зручна спісаць усе шматлікія праблемы, якія існавалі ў грамадстве. Перабой з харчаваннем — вінаваты ворагі, што праніклі ў калгасы, і вось ужо арганізуюцца адпаведныя працэсы. Высокі траўматызм на вытворчасці — зноў напачатку простае тлумачэнне і выяўленне шкоднікаў. Гадамі не вырашаецца жыллёвая праблема, а ў пабудаваных дамах людзям нельга жыць з-за шматлікіх недаробак і браку — таксама шкодніцтва. Шкоднікі арудуюць у гандлі, таму ён працуе вельмі дрэнна. Шкоднікі на транспарце — і з рээк сходаў цягнікі і г. д. Увогуле, сталінскае кіраўніцтва шырока выкарыстоўвала няхитры, але досыць эфектыўны ў тых умовах спосаб маніпуляцыі грамадскай думкай: усё добрае — ад партыі, савецкай улады і

Вынікі апрацоўкі 40 300 картак персанальнага ўліку на жыхароў г. Мінска, Мінскай і Віцебскай абласцей, якія былі рэпрэсіраваны судовымі і несудовымі органамі ў 20—50-я гады і рэабілітаваны ў 1955—1994 гадах.

(Даныя Камітэта па архівах і справаводства Рэспублікі Беларусь).

Па сацыяльнаму паходжанню:
а) з рабочых — 3 180 (7,89 працэнта)
б) з сялян — 31 738 (78,75 працэнта)
в) з служачых — 1 551 (3,85 працэнта)
г) з дваран — 810 (2,00 працэнта)
д) з духавенства — 319 (0,79 працэнта) і інш.

Розныя меры пакарання атрымалі нашы суайчыннікі, прыцягнутыя да адказнасці: 116 (2,94 працэнта) з іх былі сасланы, 4 460 (11,07 працэнта) высланы, а астатнія па прыговору суда ці рашэнню несудовых органаў былі вызначаны розныя тэрміны пазбаўлення волі — ад 1 года да 25 гадоў.

12 864 чалавекі (31,92 працэнта) былі прыгавораны да вышэйшай меры пакарання.

правадыра: усё дрэннае — ад ворагаў і шкоднікаў.

Аднак у краіне было нямаля людзей (і Сталін ведаў гэта), якіх цяжка было правесці на "мякіне" шкодніцтвам. Яны нядрэнна разбіраліся ў сапраўдным сэнсе сталінскай палітыкі, ведалі цану самому правадыру і яго акружэнню, многае разумелі. Адною з яўных мэт масавых рэпрэсій была спроба знішчыць іншадумства і нават самую малую апазіцыюнасць.

Усіх, хто не быў слепа адданы правадыру, Сталін залічваў у патэнцыйную "пятую калону". Туды ж аўтаматычна былі запісаны тыя мільёны камуністаў і беспартыйных, якія ўдзельнічалі ў апазіцыях, раскулачаліся, праследваліся ў свой час як "контррэвалюцыянеры" і "шкоднікі" ці былі звязаны з "ворагамі народа" сямейнымі ці сяброўскімі вузламі. Такіх людзей было вельмі многа. У запіскі, якую Мальянкоў падрыхтаваў напярэдадні лютаска-сакавіцкага Пленума для Сталіна, у прыватнасці, гаварылася: "Асоба трэба адзначыць, што на сёння ў краіне налічваецца звыш 1 500 000 былых членаў і кандыдатаў у члены партыі, якія выключаны і механічна выбылі ў розны час, пачынаючы з 1922 года. На многіх прадпрыемствах сканцэнтравана значная колькасць былых камуністаў, прычым іншы раз яны перавышае колькасны склад партарганізацый, што працуюць на гэтых прадпрыемствах".

Для кіраўніцтва краіны мільёны пакрыўджаных ці пацярпелых былі ці ўжо гатовымі, ці патэнцыйнымі праціўнікамі, якія ўзнімуць галаву ў крытычны момант. Такая прырода любога насілля. Адночы прымяняўшы яго, ужо цяжка спыніцца. Дэспатызм параджае процідзеянне і нянавісць, і каб утрымацца ля ўлады, дыктатура становіцца больш жорсткай.

Настрой боязі страціць уладу досыць адкрыта выказаў у сваіх больш позніх разважаннях аб падзеях 30-х гадоў адзін з блізкіх саратнікаў Сталіна — Молатаў. "1937 год быў неабходны. Калі ўлічыць,

што мы пасля рэвалюцыі рублілі направа-налева, атрымалі перамогу, але рэшткі ворагаў розных напрамкаў існавалі, і перад тварам небяспекі фашысцкай агрэсіі яны маглі аб'яднацца. Мы абавязаны 37-му году тым, што ў нас у час вайны не было пятай калоны. Бо нават сярод бальшавікоў былі і ёсць такія, якія добрыя і адданыя, калі ўсё добра, калі краіне і партыі не пагражае небяспека. Але, калі пачнецца што-небудзь, яны пахіснуцца, перакінуцца. Я не лічу, што рэабілітацыя многіх ваенных, рэпрэсіраваных у 37-м, была правільнай... Наўрад ці гэтыя людзі былі шпіёнамі, але з разведкамі звязаны былі, а самае галоўнае, што ў рашаючы момант на іх надзеі не было". Для Молатава, а мяркуючы па ўсім, ён у многім выказваў логіку разважанняў самога Сталіна, "ворга" — паняцце няпэўнае: "...і пацярпелі не толькі зацятыя нейкія правыя ці, не гаворачы ўжо, трацкісты, пацярпелі і многія, хто вагаўся, якія няцвёрда вялі лінію і ў якіх не было ўпэўненасці, што ў цяжкую мінуўшчыню яны не выдадуць, не пададуцца назад". На думку Молатава, масавыя рэпрэсіі — "прафілактычная чыстка" без пэўных граніц. Галоўнае ў ёй — не ўпусціць ворагаў, колькасць бязвінных ахвяр — пытанне другараднае: "Сталін, па-мойму, веў вельмі правільную лінію: няхай лішняя галава зляціць, але не будзе ваганняў у час вайны і пасля вайны".

Гэты матыў знішчэння "пятай калоны", абгрунтаванні рэпрэсій спасылкамі на наяўнасць ворагаў, што стаіліся, актыўна ўкараняўся ў грамадскую свядомасць і ў 30-я гады. "Для таго каб напаскудзіць і нашкодзіць, — гаварыў Сталін на лютаска-сакавіцкім Пленуме, — для гэтага зусім не патрабавецца вялікая колькасць людзей. Каб узвесці Днепрабуд, трэба пусціць у ход дзесяткі тысяч рабочых. А каб яго ўзарваць, для гэтага спатрэбіцца, можа быць, некалькі дзесяткаў чалавек, не болей. Каб выйграць бітву ў час вайны, для гэтага можа запатрабавацца некалькі карпусоў чырвонаармейцаў. А для таго каб прарвалі гэты выйгрыш на фронце, дастаткова некалькі чалавек шпіёнаў дзе-небудзь у штабе арміі ці нават у штабе дывізіі, якія могуць выкрасці апэратыўны план і перадаць яго ворагу. Каб пабудаваць вялікі чыгуначны мост, для гэтага патрабуюцца тысячы людзей. Але каб яго ўзарваць, на гэта дастаткова ўсяго некалькі чалавек. Такіх прыкладаў можна было б прывесці дзесяткі і сотні".

Запалохаваючы пры дапамозе "такіх прыкладаў" краіну, Сталін разлічваў не толькі падагнаць хвалю тэрору. Гэта быў выпрабаваны і даўно вядомы прыём умацавання адзінаасобнай дыктатуры. Чым больш вакол ворагаў і чым больш яны небяспечныя, тым больш моцная вера народа ў вярхоўнага выратавальніка, тым прасцей перажываюцца цяжкасці, пераносіцца шматлікія ахвяры. У канцы 30-х гадоў Сталін у поўнай меры выкарыстаў для нагнавання атмасферы страху і падазронасці рэальнае пагаршэнне міжнароднага становішча, нарастанне пагрозы вайны.

І яшчэ адна абставіна зусім відавочна стымулявала сталінскую рэпрэсіўную палітыку: савецкая эканоміка чым далей, тым больш развівалася, аб'яўлялася на выкарыстанне "таннай" рабочай сілы зняволенай. У шыр окіх маштабах пачалося гэта з канца 20-х гадоў.

Палітычныя мэты тэрору падмацоўваліся "гаспадарчым разлікам", і рэпрэсіі ў вачах правадыроў дзяржавы атрымлівалі дадатковае абгрунтаванне. І ў гэтым выпадку, несумненна, Сталін дзейнічаў усведомлена і разважліва. Перад ім была мэта — канчаткова ўціхамірыць грамадства, стварыць магутную ваенную прамысловасць і стаць адзінаўладным дыктатарам гэтай самай вялікай у свеце дзяржаўнай машыны. Да дасягнення гэтай мэты ён ішоў, не задумваючыся аб метадах, не лічычы ахвяры, не зважаючы ніякіх мук сумлення.

Беспадстаўнічы з'яўляюцца тлумачэнні рэпрэсій выключнай помслівасцю Сталіна, звязаннем асабістых рахункаў яго, Молатава, Берыя, Варашылава, Кагановіча, Мальянкова і іншых з адным, другім, трэцім...

Так можна было знішчыць (фізічна ці палітычна) дзесяткі, сотні, тысячы, але не мільёны людзей. Вядома, знішчэнне ў такіх маштабах мела перш за ўсё канкрэтную палітычную накіраванасць.

ПАСЛЯ ЮБІЛЕЮ

«ДЗЯКУЙ БЕЛАРУСКАЙ ЗЯМЛІ,
ШТО МЫ ТУТ ЖЫВЕМ...»

Напрыканцы студзеня ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі адбыўся пашыраны сход Рэспубліканскага аргкамітэта па правядзенню мерапрыемстваў, прысвечаных 600-годдзю пасялення татар на землях Беларусі. На ім падводзіліся вынікі зробленага, аналізваліся ўпушчэнні, планавалася будучая праграма дзейнасці татарскай абшчыны.

Асабліваасцю праведзенага юбілейнага 1997-га года стала тое, што ўрачыстыя, святочныя і проста значныя падзеі, прымеркаваныя да шасцісотгоддзя, былі нібы «расцягнутымі» ў часе і ў прасторы — праводзіліся на працягу многіх месяцаў і прайшлі практычна праз усе месцы кампактнага пражывання татар на Беларусі. Як сказаў на сходзе муфці Ісмаіл Александровіч, адзначаныя мерапрыемствы адбываліся пад знакам «аднаўлення справядлівасці». Што меў на ўвазе галоўны беларускі мусульманскі свяшчэннаслужыцель? У першую чаргу, вяртанне веруючым іх колішніх храмаў, будаўніцтва новых. Напрыклад, найважнейшай падзеяй стала адкрыццё мячэці ў Навагрудку, прычым у тым жа будынку і ў тым жа выглядзе, як і да вайны. Нядаўна ў Відзах мусульманам вярнулі дом, дзе таксама раней была мячэць. Аднак і зараз Ісмаіла Мустафавіча хвалюе лёс самай старой мячэці ў Еўропе, перавезенай у музей пад адкрытым небам пад Мінскам у Строчыцах. І нездарма так хвалюецца муфці: пяць год ужо ляжыць гэты помнік архітэктуры ў разабраным выглядзе, і ніяк не дайдуць да яго руцкі навукоўцаў і будаўнікоў.

Вялікую падзяку выказвалі на сходзе татары мясцовым уладам, якія дапамагалі чым і як маглі.

Як і ўсякая значная грамадская падзея, юбілей беларускіх татар-мусульман меў адпаведную цікавую мастацкую праграму. Намаганямі Рэспубліканскага цэнтра нацы-

янальных культур было арганізавана так званая вандруйнае свята — «Караван-Байрам». Яно прайшло праз Мінск, Навагрудка, Іўе, Смілавічы. Вось толькі Ліда, дзе, дарэчы, «мэрам» значыўся хан Тактамыш, пастаўлены на кіраванне князем, не знайшла магчымасцей адгукнуцца на прапанову арганізатараў святкавання. А святы атрымаліся добрыя, са спалучэннем нацыянальных і сучасных традыцый. У Навагрудку яно, дарэчы, прайшло на старым замчышчы. Адбыліся відовішчыя тэатралізаваныя шэці татарскіх коннікаў, спаборніцтва барцоў, лучнікаў, прапаноўваліся стравы нацыянальнай кухні. Вось толькі (паскардзіўся дырэктар цэнтра Віктар Мацюшэнка) не хапіла грошай на шатры і феерверк. Шкада, тым больш, што менавіта татарскія воіны ўпершыню выкарысталі ў баі піратэхнічныя сродкі — дымавую засло-ну.

Свята завершана, юбілей застаўся ў мінулым. Але тое, што адбылося, надало значны імпульс усёй нацыянальна адраджэнскай дзейнасці беларускіх татар-мусульман. І хоць работа гэта вельмі няпростая, яе трэба рабіць, бо нельга быць бязроднымі, падкрэсліў прэзідэнт нацыянальнага аб'яднання татар-мусульман «Аль-Кітаб» А. -Б. Шабановіч. А яшчэ ён адзначыў тое разуменне з боку дзяржавы, якое знайшлі арганізатары ўсіх юбілейных мерапрыемстваў. Велізарную дапамогу аказаў татарскай абшчыне Дзяржкамтэт па справах рэлігіі і нацыянальнасцей, яго спецыялісты. Усе прысутныя неаднойчы шчыра дзякавалі ім за гэта. Але галоўная падзяка, здаецца, прагучала з вуснаў вучонага, гісторыка Ібрагіма Канапацкага, які сказаў наступнае: «Дзякуй, беларускаму народу і беларускай зямлі, што мы, татары, ужо 600 год жывем тут — мірна і шчасліва».

Галіна УЛІЦЕНАК.

НАТАТКІ КРАЯЗНАЎЦЫ

Свято постаці Коласа, неўміручая яго спадчына падружылі з Балачанкай многіх людзей адметных, неардынарных, пісьменнікаў, мастакоў. Бывалі ў Балачанцы Іван Чыгрынаў, мастак Аляксей Марачкін, паэт Алесь Пісьмянкоў, краязнаўцы Анатоль Ярохін, Браніслаў Зубкоўскі...

Свой успамін пра Балачанку пакінуў і паэт Мечыслаў Шаховіч — у вершы «Балачанка». Праўда, успамін пра рачулку Балачанка.

Раскажы, раскажы, Балачанка,
Як бывала, жнівеньскім ранкам
Тут з кашолкаю Колас хадзіў,
Як сасонкі яго сустракалі,
Як з празрыстых, крышталіных
хвалю
ён бальзам-прахалоду піў.

Гаворачы пра Балачанку, нельга не сказаць і пра верш Коласа «Зімой у Балачанцы»:

ЗА ЦІТАЎКАЮ — СЛАБАДА

Пад белаю страхою стаіўся
пасёлак,
Прымоўклі навокал лясы.
Мільёны, мільярды халодных
вясёлак
Убралі снягоў абрусы.

Цеплыня, роднасць ідуць ад гэтых зімовых коласаўскіх радкоў. Яе цеплыня — і ў лісце да Таісіі Мікалаеўны Ганчаровай: «Дарагая Таісія Мікалаеўна Ганчарова! Вельмі дрэнна адчуваю сябе. Мне цяжка хадзіць — ногі стамляюцца. Каралішчавічы ў 20 кіламетрах ад Мінска. Я называю іх тундрай. Там вельмі дзікі лес...

Затое цудоўны куток Балачанка. Я там быў некалькі разоў. Баравікоў такое мноства, што і я рэдка помню такое. Збіраў грыбы, успамінаў мінулае, калі Вы з Макай таксама былі там. Ніяк не забуду, як Вы, пералыўшы Балачанку, дасталі на другім беразе «Правду», якую скінуў з самалёта Барыс Паўлавіч Макараў». Сапраўды, пра Балачанку Колас пісаў з цеплынёю.

Беразьянка... Няма, прапала, сышла з быцця Беразьянка. Толькі велізарны, шматаблічны лясны масіў паранейшаму завуць Беразьянкай. А ў ім ужо ёсць і Старынка, і Жалезінка, і шмат яшчэ якіх мясцінкі, пазначаныя даўней народжанымі мікратапонімамі. Гібнене, знікненне Беразьянкі заклала Вялікая Айчынная. Фашысты ледзве не заспелі партызан. Тыя ж, адпачыўшы, уцяклі. А вось гранаты разам з пінжаком у сенцах адной з хат пакінулі. Раз'юшаныя гітлераўцы ўсіх сагналі ў хлест, падпалілі... Тойсёй з вяскоўцаў здолеў праз акно ўцячы. Расказваюць, што нямецкі вартавы глядзеў на ўцекачоў і стралю ўгору... І ў Беразьянцы таксама летаваў дзядзька Колас, збіраўся будаваць тут дачу. Ізноў жа звернемся да Міколы Жыгоцкага: «Два апошнія перадваенныя леты пісьменнік правёў у пасёлку Беразьянка (8 км на поўдзень ад Пухавічаў). Спачатку адно лета жыў у хаце Лявона Шчэрбы, потым на другім канцы пасёлка — у селяніна па прозвішчы Карлюкевіч. Працаваў тут пераважна над п'есаю «Вайна вайне».

Пра Беразьянку — і ў паэме Якуба Коласа «Рыбакова хата»:

На бераг Свіслачы, пад Вусце,
Я перайду на нейкі час,
У ціхі кут, у захалуце,
Што ўжо апісаў я не раз,
Але ні разу як належыць
Я Беразьянкі не крануў,
Мае ж сляды яшчэ ў ёй

свежы —

Я адчуваю тут віну,
Мне Беразьянка, прызнаюся,
Сваёй паззіяй глушы

Працяг.
Пачатак у №№ 4—5.

Напамінае Петрушы,
Куды я хутка зноў вярнуся.

Беразьянка, як трагедыя, што полымем сваім ускалыхнула боль на доўгія часы, прыцягвала і прыцягвае ўвагу многіх творцаў, людзей нераўнадушных. Яшчэ ў снежні 1943 года партызанская паэтэса Яніна Крайнік напісала верш пра трагедыю лясной вёскі — «Якубу Коласу» (у падагалоўку — «Голас з Беразьянкі»). У форме ліста да народнага песняра Яніна Крайнік расказвае пра трагедыю лясной вёскі:

З пажаўцельных кустоў ды
з халоднай зямлянкі
Рвецца голас к табе, дарагі
наш пясняр.
Голас тых, хто застаўся жыць
з Беразьянкі,
Расказаць, што зрабіў з ёй
чужынец-дзікар.
Ты любіў наш куточак зацішны,
прывабны,
Што над Свіслаччу ветла ўдаль
паглядаў.
Яго гордасць, красу — лес
высокі і зграбны,
Што так беражна вёску вакол
абнімаў.
Той прастор, што ўшыр
за ракой адкрываўся,
Луг чароўны з вянкамі
купчастых кустоў —
дзе вусцяны грудок
велічавы ўзняўся
з балачанскіх пясчаных
сухіх берагоў.
Таямнічы «Кручок» з векавымі
дубамі,
Што ў вусці дзвюх рэк
прытаіўся, урос,
Там, бывала, пясняр,
ты праходжваў часамі,
Любаваўся не раз хараводамі
лоз.
А цяпер нават страшна
туды азірацца,
Абгарэўшыя печы жахліва
глядзяць,
Нават птушкі агоньных нерваў
баяцца,
Пралятаюць над вёскай,
жалобна крычаць,
Цяжка слёзы стрымаць нам
і гора забыцца...
Гэткіх здэкаў, што толькі маглі
бы прысніцца,
Шчэ ніколі не чуў беларускі
народ.

Сваю душэўную, сардэчную, балюча-пьякучую, трывожную песню прысвяціў Беразьянцы і Алесь Пісарык, пухавіцкі паэт, чья бацькаўшчына — не меней шматпакутная Дукора.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

НА ЗДЫМКУ: ЯКУБ КОЛАС на Пухавішчыне.

НАМ ПІШУЦЬ

«ПРА ЎСЁ СКАЗАЦЬ ПРЫЙШЛА ПАРА»

Але нам будуць усё мілейшы
Часы, калі з нізін балот
З надзеяй у шчаснасць дзён
святлейшых
Устане ўзбуджаны народ.

Уладзімір ЖЫЛКА.

У Таварыства беларускай культуры Літвы, якім на працягу многіх гадоў кіруе спадар Хведар Нюнька, адбываюцца імпрэзы, прысвечаныя вядомым дзеячам культуры, якія жылі ў Заходняй Беларусі, іх дзейнасць звязана з Вільняй. Такім чынам захоўваецца памяць, успамінаюцца старонкі гісторыі Бацькаўшчыны.

Першая імпрэза ў новым годзе прысвечана святарам — Вінцэнту Гадлеўскаму, Адаму Станкевічу і паэту Уладзіміру Жылку.

В. Гадлеўскі скончыў каталіцкую духоўную семінарыю ў Вільні, потым Пецярбургскую духоўную акадэмію. Ён адзін з першых святароў, які пачаў гаварыць казанні па-беларуску, уваходзіў у склад БНР, заснавальнік Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, нейкі час працаваў пробашчам у касцёле мястэчка Жодзішкі, што за сто кіламетраў ад Вільні. А з 1929 года жыў у Вільні ў тым дамку, у якім праходзіла імпрэза, прысвечаная ягонай памяці. У Вільні ў 1939 годзе выдадзены Новы Заповіт на беларускай мове, перакладзены В. Гадлеўскім. У 1998 годзе спаўняецца сто гадоў з дня яго нараджэння, а напрыканцы мінулага (24 снежня) споўнілася 55 гадоў, як быў закатаваны.

Святар Адам Станкевіч — рэлігійны і палітычны дзеяч, гісторык, выкладаў у Вільнянскай беларускай гімназіі, быў старшынёй Таварыства беларускай школы, адзін з заснавальнікаў друкарні імя Ф. Скарыны ў Вільні. Пра святароў В. Гадлеўскага і А. Станкевіча, якія шмат зрабілі для беларускай культуры, распавёў доктар Сяргей Карабач, асабліва шмат было сказана пра асобу В. Гадлеўскага.

У пачатку гэтага года спаўняецца 65 гадоў з дня заўчаснай смерці Уладзіміра Жылкі. Як паэт, ён стаў вядомы шырокаму колу чытачоў зусім нядаўна.

Тут, у Вільні, ён працаваў у беларускай кнігарні, падтрымліваў створаную пры беларускай гімназіі тэатральную майстроўню, супрацоўнічаў з «Беларускімі ведамасцямі» і «Нашай думкай», якія выдаваў Максім Гарэцкі, гэта быў прагрэсіўны друкар. Летам 1922 года, каб пазбегнуць праследаванняў і прызыву ў войска Жалігоўскага, які абвясціў Віленшчыну «Рэспублікай сярэдняй Літвы», выехаў у Прыбалтыку, некаторы час паэт лячыўся ў літоўскай санаторыі Бірштанас. Надаждваў сувязі паміж віленскім асяродкам вызваленчага руху і беларускім зямляцтвам у Прыбалтыцы. Нелегальна вярнуўся ў Вільню, працаваў у галіне журналістыкі з Л. Родзевічам, які і накіраваў У. Жылку на вучобу ў Празжскі ўніверсітэт. Творчая сталасць прыйшла ў заходнебеларускі перыяд жыцця паэта. Вядомасць прынеслі паэма «Уяўленьне», зборнікі вершаў «На ростанях» і «З палёў Заходняй Беларусі», выдадзеныя ў Вільні. Зберагаюцца ў бібліятэцы АН Літвы.

У 1931 годзе асуджаны на 5 гадоў пазбаўлення волі, высланы ва Уржум Вяцкай губерні, дзе і памёр ад туберкулёзу лёгкіх першага сакавіка 1933 года. У сваёй паэме «Тэстамент» У. Жылка пісаў, што вельмі любіць Вільню і хацеў бы быць пахаваным на могілках Росу. Але злая рука НКУС закінула далёка ад радзімы. Знясілены холадам, голадам, хваробай, памёр у адзіноце.

Калі я рыхтавалася да гэтай імпрэзы, прачытала матэрыялы пра У. Жылку, якія ў мяне былі. Трапілі мне ў рукі ўспаміны Я. Кіпеля, такога ж палітычнага вязня. Ён пісаў: «Бяжыць суровая Вятка. Чытае свае вершы Уладзімір Жылка. Мы, сцяўшы зубы, яшчэ мацней налягаем на вёслы, бо ў нас не згасла вера ў тое, што нашая ідэя правільная. Мы цвёрда перакананыя, што наш народ скіне гвалтоўную маскоўскую ўладу і Беларусь зробіцца вольнаю і самастойнаю». («Беларуская моладзь», Нью-Йорк, 1962 г.).

У верхах Уладзіміра Жылкі боль за радзіму, змаганне за шчасце свайго народа, вечная тэма каханя. Яны гучаць сучасна і актуальна і сёння.

Леакадзія МІЛАШ.

г. Вільня.

ВЫСТАВЫ

У музычнай гасцінай у Віцебску ў канцы мінулага года працавала персанальная выстава работ мастачкі Таццяны Беразоўскай. Яшчэ ў студэнцкія гады яна захапілася графікай і да гэтага часу застаецца вернай алоўку і тушы.

НА ЗДЫМКАХ: Таццяна БЕРАЗОЎСКАЯ і яе работа.

Фота
Аляксандра ХІТРОВА.

УСПАМІНАЙМА ПРА ІХ!

Адышлі... Адыходзяць... Адыдзем...
Назаўсёды!
Такі непакісны закон.
І ўсё ж як адчайна не хочацца з гэтым непакісным "назаўсёды"!
Чалавек радаваўся, пакутаваў, тварыў... Чалавек жыў!
І хіба гэтага недастаткова, каб ён застаўся? У памяці, у душах, у сэрцы тых, хто ведаў яго, хто з ім сустракаўся, хадзіў па адных вуліцах?..
Успамінайма пра іх!

«ЛЕС АДПАЛАЎ
І ЧОРНЫ СТАЎ АД СТРАТЫ...»

Пра паэтаў немагчыма гаварыць прозай. Пра паэтаў трэба гаварыць і спяваць толькі вершамі...

Стаю на роснах, адзін, а ў паднябесці
Самотным жаўранкам звоніць і плача май...

Аркадзю Куляшоў... Хто не ведаў гэтага імя ў беларускай літаратуры? Якая паэтычная вышыня з яго сучаснікаў-паэтаў здольная была засланіць яго Славу? Яго вядомасць... Хоць у жыцці ён ніколі і нідзе не імкнуўся абавязкова стаяць з імі побач, на вачах у людзей, "рабіць уражанне"... Як ні дзіўным гэта здаецца, але ён ніколі не мардаваўся за ўрачыстымі чырвонымі сталамі ў прэзідыумах... Адзін толькі яго "прэзідыум" запомніўся, калі святкавалася ў Акадэмічным тэатры Янкі Купалы яго 60-годдзе і калі яго сябры-каўказцы Кайсын Куліеў і Расул Гамзатаў урачыста апраналі яго ў свае нацыянальныя буркі і над яго пасівелай ужо галавой узносілі, як арліныя гнезды, чорныя каракулевыя папахі... Гонар мужчыны!

Больш таго, ён вельмі рэдка, хіба толькі ў нейкіх выключных выпадках, наведваў пісьменніцкія сходзі. Ён ніколі не ўдзельнічаў у бясконцых гаварыльных таварышай-творцаў, прысвечаных розным з'ездаўскім і пленумаўскім "гістарычным падзеям", услушаннем "дасягненняў". Не цяпеў і не выносіў усю гэту "суету сует"...

"Ёсць у паэта свой аблог цалінны"... — спавядаў ён і да апошняга дня служыў гэтаму "цаліннаму аблогу"... Вершы. Пазмы. Паэмы. Вершы... Яны былі найбольшай яго Любоўю, калі прыходзілі да яго. І найбольшай пакутай, калі на нейкі час ад яго адступаліся.

Я гіну ад бяздзейнасці не месяц,
Не два. Не тры... Як быццам хто заклёў!
Я сам сябе гатоў хутчэй павесіць,
Чым існаваць для непатрэбных спраў.

...Захацелася перачытаць Аркадзю Куляшова. Зняла з паліцы пасмяротную ўжо яго кнігу вершаў і паэм "Маналог" у выдатным афармленні мастачкі Ларысы Мележ. І адгарнула, як звычайна прыступаюся да кнігі, на выпадковай старонцы.

Лес адпалаў і чорны стаў ад страты.
Агонь з галін абсыпаўся ўначы.
Завяя гоніць лісцяў абручы...

...Ён памёр ўначы. У Нясвіжы. У былым замку князя Радзівіла. Там ён любіў адпачываць. Там добра і натхнёна яму пісалася.

...Лес адпалаў і чорны стаў ад страты...
Агонь з галін абсыпаўся ўначы... І ў знакамітым князевым парку лютаўская завяя гнала абручы знямелага лісця...

А душа Паэта ўсё ўзносілася і ўзносілася.
Усё аддалася і аддалася...
Дзе ЯНА цяпер?..

Алена ВАСІЛЕВІЧ.

КАБ ЗЛІТАВАЎСЯ ЛЁС
НАД КРЫВІЧАМІ ДЫ ЛІТВИНАМІ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.).

ў спектаклі купалаўцаў ёсць. Я загаварыў было пра тое пасля спектакля ў даволі іранічным тоне, але мой субяседнік, які лепей за мяне арыентаваны ў гісторыі старажытнай Беларусі, абарваў мяне на паўслове.

— Ды пасля такога відовішча наўрад ці знойдзецца глядач, нават страшэнна самазадаволены невук, чыё сэрца не затрапечацца ўпотаў ад аднаго гэтага імя — князь Вітаўт.

І на мяне абрынуўся Ніягарай патак урачыстых слоў, ці не гімн у гонар Мельпамены наогул і нашага Купалаўскага тэатра, яго свяшчэннага служэння і высокай патрабавальнасці да сваіх творчых абавязкаў. Асабліва, калі на падмосткі ён выводзіць — во як гэтым разам — беларускі пакутнік і ахвярны характар і смела раскрывае вулканічныя пачуцці герояў, што пасуюць да сапраўды шэкспіраўскіх... Я пачуў ад майго звычайна такога ціхмянага прыяцеля і высокі водгук на вядомы глядзельнай залы падчас спектакля. Аказваецца, ён адчуў, як наша тэатральная публіка робіцца спагадлівай і сумесна са сцэнай стварае пашанотную атмасферу хвалюючага відовішча.

Якраз у ёй, гэтай атмасферы, нараджаецца поўны давер да сцэнічнай версіі прыгод, змагання і пакут князя Вітаўта. І калі мы горача апладзіруем артысту Генадзю Давыдзьку за яго выкананне вельмі складанай ролі, дык выказваем тым і гонар... Так-так, убачыўшы такі жывы і запальны прыў высакароднага ваярына і рупліўца ў звыклістым гістарычным руху да стварэння дзяржавы, здатнай абараняць дабрабыт і духоўную самабытнасць народа... Калі на гэтым узвышэнні-подземе прамяністы позірк нібы праз вякі сягае да нас, нашчадкаў, а ўсхваляваны голас абвясчае... Як ён сказаў? "Жыві і веруй, мой святы народ, Ты усклаў на галаву маю карону, і абавязак княства зберагчы, Абараніць людзей ад злых напасцяў..." Урачысты настрой аб'ядноўвае сцэну і залу.

Гэта тыя дарагія імгненні, дзе ля якіх і варта хадзіць у тэатр. Бо ўзаемны магнетызм — акцёрства на падмостках і ўзрушанай відовішчам залы — яднае эмацыянальны стан і накірунак інтэлектуальнага роздуму людзей. Пра час. Пра гістарычны лёс народа. Пра лёс адзінкі ў гістарычным развіцці, ва ўздыме і ў падзенні дзяржаў, тронаў, карон...

За колькі дзён перад прэм'ерай "Вітаўта" я слова за словам разгаманіўся з Валерыем Раеўскім. Нат дазволіў сабе падпусціць шпільку галоўнаму рэжысёру тэатра. Маўляў, вось надарылася Аляксею Дудараву займацца перакладамі на беларускую мову і лапідарным сцэнічным рэдагаваннем Шэкспіравых трагедый "Рычард Трэці" і "Гамлет" і закарцела драматургу самому павастрыць пяро ў жанры высокай трагедыі. Паэт абудзіўся ў ранейшым аўтары псіхалагічна праўдападобных і жыццёвых п'ес. Мо адчуў ён і падхаліў Шэкспірава ўяўленне пра пафас паэтычнага пераўвасаблення гістарычнай хронікі ў сцэнічную драму. Высока замахнуўся!..

Хітравата ў адказ усміхнуўся галоўны рэжысёр Купалаўскага.

— Яно і сапраўды, — развёў ён рукамі, — заглябіўся ды разглядзеў на святло ўсю алхімію гэткага Шэкспіра, і, відаць, прыйшло ў галаву: "А ці не паспрабаваць і нам?" І тэатр разам з нашым ужо драматургам (прыгадваецца — "Радавыя", "Парог", "Вечар", "Апошні журавель") адчуў, што цяперашні час вымагае ад мастацтва жывога асэнсавання некаторых гістарычных урокаў. Успомнім жа і давайце не будзем забываць пра Беларуску-літоўскі летапіс, пра гэты вельмі цікавы дакумент гісторыі ўсходніх славян і Літвы. Разгорнем ці не самыя патэтычныя старонкі таго летапісна-

га зводу — "Пахвалу Вітаўту". Якая запальваючая інтрыга! Які высакародны герой! Што за дэтэктывны сюжэт! Пераклічка з тымі страсцямі змагаюцца за трон, што і завуцца — шэкспіраўскімі. Аляксея пісаў п'есу натхнёна, я гэта ведаю. А натхненне — калі сіла таленту ўзвышае цябе над сумневам і збянтэжанай боязліва стаць у сваіх намерах упоравень з класічным узорам...

Так пра маючую адбыцца прэм'еру выказваецца горача зацікаўлены рэжысёр. Чалавек, які выступае разам з аўтарам творчым змоўшчыкам, саўдзельнікам агульнай справы, пачынаючы з першапачатковай сюжэтнай задумкі п'есы.

І з першых акордаў тэатральнага відовішча, калі перад намі паўсталі муры замка і наваколны лес, а паміж дрэвамі закружылі ў казачна лёгкім карагодзе прыгажуні беражніцы, шчыра прызнаюся, мне стала сорамна за свае заўчасныя кплівыя шпількі. Сцэна спакваля захапляла, брала ў палон тваё ўяўленне, тваю фантазію, і хоць ніякіх лясных дрэў там не было, як і замкавыя муры падаваліся ўмоўным намёкам, я дамалеўваў у думках і ўнутраным зрокам бачыў шчодрую прыроду і велічнае збудаванне.

Беражніцы тым часам прарочаць прыгожаму асілку Вітаўту рамантычнае каханне і вядуць яму насустрач мілую Алену: "Яна князёўна ў каханні", — спеўна гучыць хор дзяўчат. Блізкая любая кружыць галаву мужнаму ваяру, прадчуванне шчасця поўніць яго душу. Веліч княжацкай асобы ўлагоджваецца рамантычным трапятаннем чалавечага сэрца, і Вітаўт робіцца ўпадабным глядачамі героем відовішча.

Я сказаў бы, опернага размаху, маляўнічага відовішча. І дасягаецца той эфект хараства ў драме-паданні, у сцэнічнай легендзе пра даўніну, які прымушае цікаўнага глядача забыць пра свае пытанні наконт таго, ці так усё яно і было тады ў рэчаіснасці — на ўзлесці паблізу Гародні ў ноч на Купалле ў год адна тысячы трыста восемдзесят другі... ці такі быў вонкавы выгляд, адзенне, амуныцыя, прычоскі герояў у той далёкай рэчаіснасці. Зараз гэта рэчаіснасць ажывае ў паэтычна-тэатральным увасабленні. Тое, што робяць у спектаклі рэжысёра і акцёры, называецца адухаўленнем мінулага. Бо сённяшнім выканаўцам роляў удаецца ўдыхнуць жывую душу ў персанажы апаэтызаванай легенды.

Спектакль без антракту. Гэта каб відовішча не адпускала ні на хвіліну глядацкае ўяўленне з палону прыгажосці ў сцэнаграфіі (мастак Барыс Герлаван) і ў выразнай апантанасці галоўных дзейных асоб — Вітаўта (Г. Давыдзька) і Ягайлы (М. Кірычэнка). Прыгажосць аздабляе і робіць прываблівым панталімічнае эпізоды з іх пераходамі ў танцавальныя карункі, што плятуць дзяўчаты-беражніцы. Па-сучаснаму стылізавана падаецца дзівоснае ігрышча, якое нагадвае нам і пра наша паганскае паходжанне, і пра хрысціянскія абрады ў беларускіх паселішчах.

Спалучэнне змрочных замкавых мураў з жывымі постацямі апранутых у празрыстыя, высёлкава расквечаныя тунікі прыгажунь у вянках надае асабліва трагедыйнае адчуванне самога жыцця. Яно бы праманьчык святла, які мільгне сярод глыбокай цемры ночы на які адзіны момант, што адведзены табе на тым балю, куды цябе няведама хто запрасіў... прабліск прытомнасці сярод таго змроку, які доўжыцца вечнасць. З'яўляецца адчуванне, быццам мімалётнае ў параўнанні з гісторыяй жыцця асобнага чалавека, якім бы яно ні было складаным і драматычным, гэта ўсё-такі свята, калі жывая істота спрабуе ўвабраць у сябе натуральную вонкавую радасць і выявіць сваю ўласную, тую, што завецца радасцю існаваць, радасцю быць.

Вядома, не толькі радасць. Ягайла сам-насам выпівае з сябе пачварную прагу ўлады над усімі і над усімі ў княствах крывічоў і літвінаў, ляхаў і жамойцаў. І яго сіла жыцця пагарда да проста-народдзя. Тутэйшыя людзі для яго, як гэта жахліва вылучае ў сваім героі М. Кірычэнка, — шэрая зграя невукаў, запальчывая і лёгкаверная, схільная да разбурэнняў і рабунку. З якім зларадным пафасам вымаўляецца тырада Ягайлы, калі чуюцца пагалоска, быццам увесць люд у Вільні і ў Троках адрокся ад прысягі Кейстуту: "Я ведаю паскудны свой народ. Ён прысягае татарыну і турку. Паляку і тэўтонцу. Маскавіту і Залатой Ардзе. Таму, хто зверну будзе... хто абдзярэ дашчэнт". Забойца і падманшчык, прагны да каралеўскай кароны, гатовы ледзь ці не літаральна ўзысці на трон па трупах, гэты драпежнік прадстае як носьбіт сацыяльнай зтыкі пануючых вярхоў у тагачаснай іерархіі. Артыстычна тое раскрываецца М. Кірычэнкам вельмі тэмпераментна.

Пагарда Ягайлы да людзей, нават адданых яму, выглядае ў М. Кірычэнка звышчалавечай, д'ябальскай. Ці змірацца з такім каралём ягоныя васалы, падданыя, залежныя ад яго і прыгнечаныя ім? Той народ, ад імя якога ён правіць...

О, гэта ў спектаклі дадзена доволі выразнымі штрыхамі. Прыклады па-простанароднаму наўнай палітычнай пранікліваасці і натдзяржаўнай мудрасці ўвасоблены ў амаль камедыйным дуэце Першага і Другога селяніна і ў трагедыяльным Рамесніку. Як хораша, што Павел Дубашынскі, Арнольд Памазан і Генадзь Гарбук не пазбягаюць псіхалагічна-бытавых інтанацый у абмалеўцы народных тыпаў. Нездарма іхняе выкананне эпізодычных роляў зала, бывае, ухваляе апладыс-ментамі.

І ўсё ж у перыпетыях драмы прадстаўнікі народа самастойнай і тым больш — рашучай сілы не набіраюць. Мо так яно і было ў гістарычна далёкія часы? Бадай, нам больш блізкае меркаванне пра народ, што вызначае канчатковы вынік грамадскіх зрухаў, як пра тыя шалі, якія ўзвышаюць адных правіцеляў, абавязкова прыніжаючы адначасова другіх. Княжацкія ўсобицы, у вір якіх уцягнуты Вітаўт і Ягайла, па-тэатральнаму нібы яшчэ раз нагадваюць нам пра ўпадабаны некаторымі гісторыкамі і палітыкамі імператывы наконт таго, што нацыя — гэта сапраўды нешта згуртаванае і адзінае толькі перад агульнай пагрознай агульнага для ўсіх ворага-заваёўніка. Адтуль, здалёку, з чатырнаццацістага стагоддзя, тэатр здабывае і набліжае да нас спрадвечную спрэчку аб долі прасталюдзінаў у тых палітычных змаганнях, што пачынаюць і вядуць уладары, манархі, каралі, правадыры, фюрэры, султаны, прэзідэнты, імамы... Палкаводцы!

Па-тэатральнаму выразна, па-акцёрску кідка паўстаюць перад намі і героі гэтага спектакля. "Двааблічны Янус" (гэта Ягайла) і "Прыгожы рычар" — Вітаўт. Як спакусліва было даць Г. Давыдзькі і М. Кірычэнка задаволіцца плакатным выяўленнем адной галоўнай рысы ў сваіх персанажжах. Да гонару акцёраў, яны ў абмежаваным тэрміне жыцця на падмостках паспяваюць раскрыць і жывую пераменлівасць настрою, і натуральныя сумневы, і страшэнны стан адзіноты ў гэтых дзейных натурах. Напрыклад, Ягайла мае не абы-які розум, здатны не толькі прадбачыць пагрозу ягоным пажадлівым імкненням, але і распаліць агеньчык жаданай помсты ў полымя апантанага зладзейства.

Магічная тэатральнасць прываблівае глядача нават у сцэнах забойства памагатымі Ягайлы альбо ім самім князя Кейстута і каханай Вітаўта — Алены, Дамаша, які асмеліўся кінуць каралю-крывасмоку: "Не можа быць

ЗАПОЗНЕННЫЯ ПРОМНІ ЗГАСЛАЕ ЗОРКІ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

народзе наш Іудай, Дый ты ўжо не раўняй сябе з Хрыстом", і стражніка Акуліча... У адным баку сцэны — паслухмяны кат сціскае кінжал. З другога — асуджаны загінуць. Ягайла падае знак... вымаўляе слова... круціць галавой... Узмах кінжала! І асуджаны нібы агортваецца змрокам. Постаць забітага з гэтага змроку ціхамірныя пасланкі Харона вядуць бы да брамы Аіда, міфалагічнага царства мёртвых. У затуманеную прыгажосць таго свету...

У дэкарацыйным афармленні "Князя Вітаўта", як кажуць у закулісці, "іграе" ўся прастора сцэны — ад каласнікоў да планшэта і падоўжанага ў партэр подыума. Аркі і нішы, замкавая плошча ў Вільні і ўзлесце на берэзе Нёмана, княжацкія пакоі ў Троках і царкоўны цвінтар — гэта ўсё не так паказана на падмостках, як падказваецца нашаму глядацкаму ўяўленню. Бліскавая знаходка — рухомыя сцены-мурны, якія то нібы адкрываюць дзядзінца старажытнага горада з вежамі, то звужаюцца да цеснага калідора альбо катавальнай камеры, дзе адыходзіць у нябыт асуджаны на пагібель няўмольным лёсам. На фоне гэтага строгага каларыту нечаканыя прасветы ў мурах зіхачаць звабным характам адзенне персанажаў. Тут пануе тая прастата і грунтоўнасць, што павінны былі б панаваць і ў жыцці крывічоў, радзімічаў, ляхаў, літвінаў.

Падчас спектакля і ў галаву не прыйдзе засесці потым за навуковыя фаліяты ды старажытныя манускрыпты дзеля параўнання ўбачанага з гістарычным сведчаннем. Тэатральны міф захапляе глядачоў, хвалюе напалам жывых пачуццяў, прымушае нас дыхаць разам і сумесна з рамантычна ўзвышаным героем, начыста вызвалючы ад разумовага сумневу. А канец XX стагоддзя зрабіў з нас дужа цвярозых недаверкаў. Бо надта высокія куміры звалены з п'едэсталяў. Бо вельмі прыгожыя і праўдападобныя міфы аказаліся фальсіфікацыяй і падманам. Сапраўды, сучаснае грамадства тлумачыць пэўны ўпадак духу ў шырокіх колах тутэйшых насельнікаў як своеасаблівую расплату за гэтую спрадвечную звычку людзей ствараць сабе і пакланяцца кумірам ды цешыцца легендарнымі паданнямі аб велічы свайго радаводу.

Спрачацца з тым дарэмна. Расплачваецца...

Ды толькі ў прыродзе чалавека жыве тое асвятчанае высокай марай жаданне бачыць у першапачатковым вераванні народа — у міфе — вытокі свайго стаўлення, свайго паходжання, сваіх багоў і герояў. Уяўленне ператвараецца ў вызнанне. І легенда, бывае, уладарна аспрэчвае самыя вядомыя падручнікі, складзеныя археолагамі, гісторыкамі, знаўцамі мінуўшчыны. Цікавыя міфы надаюць нашаму ўяўленню цвёрдую свядомасць, і тады казка-паданне ўспрымаецца намі як непадробнага характава самацвет, у якім тоіцца, хаваючыся ад даследчыкаў, сапраўдная існасць, вызначаная чыстай народнай мудрасцю.

Мяне не здзівіць гарачае пярэчанне падобным майм разважаням. Ды і раблю я іх пад уражаннем не аднаго прагляду спектакля "Князь Вітаўт". Купалаўцы ім па-свойму адказваюць на тое ненатольнае жаданне сучасных людзей дазнацца пра свой радавод не па-кніжнаму, а праз эмацыянальнае ўзрушэнне. І найвышэйшы творца, робячы загад вычаканіць у скрыжалі як другую запаведзь вядомае ўсім: "Не рабі сабе куміра і не стварай ніякага вобраза таго, што на небе ўверсе, што на зямлі ўнізе і што ў вадзе ніжэй зямлі, — не пакланяйся ім і не служы ім", — пэўна ўсведамляў, як часта такая тэмліва прывабная спакуса будзе праследаваць да скону дзён і звычайнага смерда, і адукаванага дзяржаўнага мужа. Нам бы навушчыца адрозніваць спекулятыўную фальсіфікацыю ў міфах ад здаровага жадання аблюбоўваць у легендзе ўзоры сумлення і герояства, якія ведае наша сівая старажытнасць і нядаўняе мінулае.

І такі ўрок дае Купалаўскі тэатр гэтым хвалючым, дынамічным, дзівосна прыгожым сцэнічным творам.

Барыс БУР'ЯН.

кой выставы ў нас яшчэ не было. Але яе каштоўнасць і ў тым, што, збіраючы старыя фотаздымкі, М. Раманюк бачыў у іх не толькі дакумент эпохі, але і мастацкі фотатвор. Будучы мастаком, мастацтвазнаўцам, этнографам і фотамастаком у адной асобе, Міхась адбіраў менавіта тыя фоты, дзе бачыў мастакоўскі падыход былога фотамайстра пры адлюстраванні людзей, падзей, краявідаў і нават цэлых панарамных карцін.

Адабраныя для выставы сынам Раманюка — Дзянісам з калекцыі бацькі фота сведчаць, што мастацкая фатаграфія пачала развівацца на Беларусі з 90-х гадоў XIX стагоддзя. У гэтых фатаграфіях Міхась Раманюк заўважыў, што метада контражурна шырока выкарыстоўваўся ўжо ў 1899 годзе. Глядач мог пераканацца ў гэтым, убачыўшы групавы дзіцячы партрэт С. Блажко (фатаграфія зроблена ў Хоцімску Гомельскай вобласці ў 1899 годзе). У ім контражурнае святло падае праз шырокія вокны, паміж якімі сядзіць у плечыні лавовым крэсле малалетні хлопчык у модным для тых часоў матроскім касцюмчыку і напружана ўглядаецца ў фотааб'екты. Побач з ім і за ім стаяць тры старэйшыя за яго дзядзінкі, апранутыя ў аднолькавыя сукенкі, пашытыя з "крамнай" матэрыі ў "кратачкі", а злева ад яго стаіць старэйшая за ўсіх стромкая дзядзінка-падлетак у элегантнай аднатоннай сукенцы. Дзеці не па гадах сур'ёзныя і ўдумлівыя. Да таго ж Міхась сабраў і цікавыя гістарычныя звесткі пра аўтара гэтага фота. Ім аказаўся беларус, ураджэнец Хоцімска, вядомы ў Расіі астраном, акадэмік Расійскай акадэміі навук С. Блажко, які зрабіў гэта фота ў час наведвання сваёй хоцімскай радні. Мяркуючы па кампазіцыйным размяшчэнні мадэляў групавога партрэта, у крэсле сядзіць малалетні сын акадэміка сярод сваіх дваюрадных сясцёр, што падкрэслена як рознасцю іх размяшчэння, так і адзеннем дзяцей, іх паважлівым стаўленнем да хлопчыка, які сядзіць у крэсле.

Другое фота С. Блажко таксама ўяўляе групавы партрэт, але ўжо з чатырох мужчын, якія сядзяць на доўгім бярвяне на фоне садовых дрэў. А побач з бярвяном расце рэдкая парода саджанец, бо ён размешчаны ў высокай і шырокай кадцы. Відаць, узімку кадку з дрэвам заносілі ў дом. Тут контражурнае святло прабіваецца праз дрэвы, размешчаныя з правага боку, з-за асобнага саджанца, які стаіць у кадцы.

Увогуле фатаграфіі С. Блажко шмат апавядаюць нам пра гэтых людзей і заможнасць сядзібы, дзе яны сабраліся разам, як блізкія людзі. Работа цікавая яшчэ і тым, што ў ёй пададзена псіхалагічная характарыстыка мадэляў. Перад намі тры мужчыны, абутыя ў гарадскія чаравікі-гетры і апранутыя ў элегантныя касцюмы (у тым ліку адзін у форме ляснічага), а чацвёрты, які сядзіць сярод іх у лапцях і вылучаецца нязвычайна высокім галаўным уборам нахштат цюрбана, апрануты вельмі дрэнна. На ім парваная і залатаная світка з сукна лямцаватага, з-пад якой выглядае расхрыстаны каўнер кашулі. Але менавіта на ім глядач, які і фатограф, засяроджвае свой позірк. Ад чалавека ў лапцях выпраменьваецца пэўнае пачуццё высокай годнасці, якой яўна не хапае гэтым тром элегантным мужчынам з абыякавымі позіркамі і соннымі тварамі піцёрскіх франтаў, якія завіталі ў правінцыйную глухамань былой імперыі.

Святлом мякка мадэляваў 6.05.1914 года формы і рысы твараў сваіх заказчыкаў і барысаўскі фотамастак Н. Габай, што відавочна было па яго "Жа-

ночым партрэце", наклееным на паспарту з дробнарэльефнымі адбіткамі яго чырвона-белага герба, пячаткі з яго ініцыяламі і яго ўзнагародамі: расійскай "За труды и знание" і польскай "TALBOT NIERCIE". Контражурным святлом, адбітым ад белай сцяны, карыстаўся ў 1920-х гадах давід-гарадоцкі фотамайстар М. Зубей у двух групавых партрэтах, адзнятых у фотаатэлье пад маёй умоўнай назвай "Сядзачыя дзеці" (1920-я гады) і "Стаячыя маладзіцы" (1940-я гады). Цікава, што М. Зубей рабіў свае фотаздымкі не толькі ў фотаатэлье, але і на пленэры, ствараючы панарамныя кампазіцыі, напрыклад, у фота, зроблена 6 мая 1936 года "Дагарае давід-гарадоцкая царква" ці ў фота 1920-х гадоў "Пахаванне", дзе

Групавы дзіцячы партрэт С. БЛАЖКО.

панарамна пададзена карціна побыту заможнага нябожчыка, праваслаўных звычай і абрадаў беларусаў у той час.

Больш таго, гэты фотамайстар цікавіўся ў умовамі працы асабліва знакамітых у Беларусі і Польшчы рамеснікаў Давід-Гарадка, ствараючы ў 1910-я гады кампазіцыю "Гарбары і шаўцы ў майстэрні", дзе маладзікі рамеснікі і вучні-падлеткі паказаны сярод выработных імі скур, пашытых ботаў, абсталявання прылад, якімі яны карысталіся. М. Зубей сродкамі мастацкай фатаграфіі быў леталістам эпохі.

Фотамайстры Беларусі выкарыстоўвалі промні контражурнага святла і ў 1950-я гады, што бачна па здымку са Столінскага раёна пад умоўнай назвай "Маці з дзіцем", у якім кантражурным святлом мадэлюецца профільная выява твару маці, схіленай над немаўляткам. Фота нагадвае вядомыя рэлігійныя кампазіцыі "Мадонна з дзіцем".

Звярнулі на сябе ўвагу і вельмі інфарматыўныя па дэталі панарамныя кампазіцыі невядомых фотамайстроў "Будаўніцтва моста", 1900-я гады (11,5x17 сантыметраў) з Шаркоўшчынскага раёна і рамантычны здымак 1930-х гадоў з аўтарскім подпісам "Пінск. Базар на лодках" (6,5x31 сантыметр), зманціраваны з трох аўтарскіх негатываў, адзнятых адначасова, каб дасягнуць большай панарамнасці, паказу гэтага незвычайнага палескага краявіду з бязмежна аддаленым гарызонтам за прыгожымі даляглядамі нізіннай лукавіны ракі Піна і мостам праз яе.

Цікавымі падаліся фота, выдзеленыя мною ў групу "Сямейныя партрэты", па асобных дэталях з якіх можна ўявіць як сямейныя адносіны паміж мужам, жонкай і дзецьмі, так і стан матэрыяльнай культуры (адзенне, абутак, дойлідства) местачковай — "Сям'я каля ўваходу ў дом" (1900-я гады, Браслаўскі раён), вясковай — "Вясковая сям'я ў

святочным адзенні" (1910-я гады, Гомельская вобласць), гарадской — "Маладая сям'я" (1910-я гады, г. Гродна) і хутарскай — "Сямейнае свята ў хутарскім садзе" (1940-я гады, Браслаўскі раён).

Шмат інфармацыі па матэрыяльнай культуры беларусаў, асабліва па пахрому і аздобе світак і кашукоў, атрымаў збіральнік гэтай калекцыі, вывучаючы адбітак С. Харламовіча "Царкоўныя папачыцелі Воўчынскага прыходу" (1900-я гады, Камянецкі раён Брэсцкай вобласці). Неабходна падкрэсліць, што многія фотаадбіткі былі зроблены са шклянчых негатываў фотакантактным метадам.

Параўноўваючы фота з калекцыі М. Раманюка і У. Парфянка, удумлівы глядач мог заўважыць

відавочную звалючыю ў галіне матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў на працягу аднаго стагоддзя. Сярод транспартных сродкаў замест коней (запярэжаныя ў вазы) глядач убачыў аўтамабіль, які стаіць у прыватным двары; замест сціп-ных мужчын у зашпільных на ўсе гузікі кашулях, піжмаках і френчах, сарамлівых позіркаў прыгожых і рамантычных жанчын, удумлівых позіркаў дзяцей канца XIX — пачатку XX стагоддзяў на фотатворах апошняга дзесяцігоддзя (1987—1997 гады) свядома акцэнтавалася ўвага на бруднасці чалавечых адносін у групавых партрэтах з пляжнай серыі Я. Мохарава "Узрост цымяных жаданняў" (1991—1994 гады) ці з цыкла М. Бахара "Узаемаадносіны" (1989 год). Сучасныя фотатворы па форме і кампазіцыях наблізіліся да твораў графічнага і жываліснага відаў мастацтва, набілі пэўны філасофскі змест. Гэта сведчыць аб звалючым фотамастацтва ад дакумента эпохі да адвольнага мастацкага фотатвора. Але, нягледзячы на пэўную зашыфраванасць іх зместу, як напрыклад, у кампазіцыі Зоі Мігуновай "Без назвы" (1996 год), у якой мы бачым буйную, на ўвесь кадр лысую патыліцу мужчыны, ці ў творах Дзмітрыя Каряля "Без назвы" (1977 год) наўмысна пададзены ў нярэзкасці плод перцу на белым фоне, у многіх кампазіцыях іншых аўтараў па-ранейшаму адлюстравана псіхалагічны стан сучасных людзей і іх узаемаадносін. Праз іх глядач убачыў і змены ў псіхалогіі. Сучасныя фотамадэлі вельмі самаўпэўненыя, нават нахабныя. Яны не саромеюцца сваёй аголенасці, наадварот, дэманструюць яе з выклікам, бравіруючы сваёй разбэшчанасцю. І тут фотамастацтва зноў становіцца дакументам эпохі, нягледзячы на больш складаную мастацкую мову.

Такая вось атрымалася ў нас звалючыя беларускага грамад-

скага жыцця як матэрыяльнага, так і духоўнага за апошнія 100 гадоў. Да такой высновы прывяла нас фотавыстава, дзякуючы нястомнай збіральніцкай дзейнасці М. Раманюка. Калі перафразіраваць тэкст прэс-рэліза фотавыставы... святло, адбіўшыся ад рэальнага аб'екта, які быў змешчаны перад камерай фатографа ТАМ і ТАДЫ, дасягнула нас, датыкнулася да нас ТУТ і ЦЯПЕР, нібы "запозненыя промні згаслае зоркі" (Ралан Варт).

Не паспелі мы развітацца 9 студзеня з фотавыставай, як нас зноў паклікаў шанюны Міхась на згаданую ўжо канферэнцыю ў яго гонар. На канферэнцыі было зачытана 18 вельмі цікавых навуковых дакладаў, значэнне якіх цяжка пераацаніць для развіцця сучаснай беларускай культуры як фальклорнай, так і прафесійнай. Доктар мастацтвазнаўства В. Шматаў прааналізаваў навуковую, грамадскую і мастацкую дзейнасць і творчасць М. Раманюка. Загадчык аддзела часопіса "Мастацтва" В. Вайткевіч адзначыў дзейнасць М. Раманюка як піянера ў мемарыялізацыі мастацтва фальклорнага касцюма ў энцыклапедычнай спадчыне. Праўклад Міхася Раманюка ў выяўленне і навуковы дослед мастацтва беларускай маляванкі гаварыў дацэнт кафедры жывапісу БелАМ А. Марачкін. Заслугі М. Раманюка як заснавальніка і галоўнага рэдактара часопіса "Мастацтва" адзначыла мастацтвазнавец Т. Гаранская. Тытанічную працу М. Раманюка па стварэнні ў Беларусі сцэнічнага касцюма праз кіруемую ім Камісію па сцэнічным касцюме пры Міністэрстве культуры БССР адзначыў старшы выкладчык кафедры гісторыі і тэорыі мастацтва БелАМ Г. Сакалоў-Кубай.

Вельмі каштоўнымі для развіцця сучаснага як сцэнічнага, так і звычайнага касцюма падаліся мне даклады старшых навуковых супрацоўнікаў Інстытута гісторыі НАН Рэспублікі Беларусь, кандыдатаў гістарычных навук Л. Дучыц "Старажытны касцюм Беларусі" (па матэрыялах археалагічных даследаванняў) і Э. Зайкоўскага "Народнае мастацтва — важны фактар і кампанент развіцця сучаснай культуры. Балцкія і славянскія элементы ў беларускім народным арнаменце", а таксама доклад аспіранткі кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў БелАМ А. Законнікавай "Традыцыйны геаметрычны арнамент як знавая сістэма архаічнай свядомасці беларусаў (па арнаментальных матывах традыцыйнага адзення)".

На "круглым stole", які падвёў вынікі канферэнцыі, былі прыняты наступныя рашэнні: ухваліць заснаванне лабараторыі касцюма пры БелАМ; стварыць пры гэтай лабараторыі Грамадскую навуковую раду, разам з якой распрацаваць Рэспубліканскую праграму па збіранні, захаванні і даследаванні беларускага касцюма, аб'яднаўшы ўсе навуковыя кадры, якія займаюцца гэтай тэматыкай у розных установах культуры і музеяў; лічыць 1998 год "Годам памяці Міхася Раманюка" з нагоды яго 55-гадовага юбілею і правесці ў юбілейны год М. Раманюка не менш дзвюх канферэнцый і выстаў беларускага касцюма; вітаць стварэнне музея імя М. Раманюка пры Беларускам універсітэце культуры.

Падсумоўваючы вынікі двух здзейсненых праектаў у гонар М. Раманюка, можна адзначыць, што той напружаны тэмп жыцця і навуковай дзейнасці, які быў уласцівы вучонаму, падхапілі яго вучні і папелінікі.

Мая ЯНІЦКАЯ.

НА БЕРАГАХ ЗЭЛЬВЯНКІ

На Беларусі шмат паселішчаў з цікавай гісторыяй, слаўных сваім мінулым. Сённяшняе ж іх жыццё даволі будзённае, правінцыяльнае, нічым, здаецца, непрыкметнае. Напэўна, гэта таму, што мінулае, спрасаванае часам, нібы прайшло не ў стагоддзях, а за некалькі гадоў. І ў такім разе яно цікавае для нас, здаецца насычаным падзеямі.

Такое адчуванне і пры знаёмстве з Зэльвай. Першае ўпамінанне пра яе — у Іпацьеўскім летапісе. У ім значыцца, што Даніла Галіцкі ў 1258 годзе ўзяў Ваўкавыск і накіраваў атрад на чале са сваім сынам Львом на Гродна, а ваяводу Міхаіла — на Зэльву. Так што жыхары гарадскога пасёлка сёлета могуць адзначаць яго 740-гадовы юбілей. Але ён яшчэ старэйшы: стаянкі і магільнікі, выяўленыя на тэрыторыі раёна, сведчаць, што людзі тут жылі чатыры тысячы год таму назад.

Захаваліся архітэктурныя помнікі мінуўшчыны, некаторыя з іх уяўляюць вялікую гістарычную каштоўнасць. Па некаторых звестках, царква, якая існуе і цяпер, пабудаваная па распараджэнні караля Казіміра Ягайлавіча ў 1443 годзе.

У вёсцы Сынковічы захавалася царква-крэпасць абарончага тыпу. Узведзена яна ў канцы XV — пачатку XVI стагоддзяў. Цагляная, з тоўстымі сценамі, байніцамі, з элементамі готыкі. І сёння яна ўражае прыхільнікаў даўніны сваёй магутнасцю, суровым выглядам. Царква рэстаўрыруецца.

Зэльва, Зэльвеншчына не раз ператвараліся ў поле баёў. З другой паловы XIII стагоддзя гэты край стараліся заваяваць тэўтонскія рыцары. Прашугалі над краем войны, прычынiўшы яму, яго насельніцтву шмат бяды і шкоды.

Паселішча ўзнікла ў прыгожым і зручным месцы — на беразе хуткаплынай Зэльвянкі. На скрыжаванні шляхоў з усіх бакоў свету. З розных краін і краёў: Украіны, Варшавы, Кенігсберга, Вільні, Рыгі, расійскіх губерняў — прызджалі купцы на кірмаш, адзін з самых вялікіх у Беларусі. Працягваўся ён штогод з 25 жніўня цэлы месяц. Прадаваліся прамысловыя тавары, купляліся сельскагаспадарчыя, жывёла...

Усё гэта ў мінулым. У пэўным сэнсе Зэльве не пашанцавала. Маючы добрыя магчымасці для эканамічнага, культурнага развіцця, яна так і не стала горадам, дамогшыся толькі статуса гарадскога пасёлка.

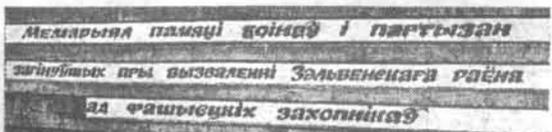
Цяпер ён — цэнтр раёна, сельская гаспадарка якога спецыялізуецца на раслінаводстве і жывёлагадоўлі. У шэрагу гаспадарак паказчыкі высокія, але і ў іх адчуецца спад, выкліканы агульным эканамічным крызісам.

За апошнія дзесяцігоддзі пасёлка папрыгажэў, разросся. Выраслі новыя вуліцы, мікрараёны. З'явіўся шанс на больш хуткае развіццё. Каля Зэльвы створана адно з вялікіх вадасховішчаў Беларусі. Яно прызначана не толькі для адпачынку і арашэння. Тут запланавана пабудова буйную электрастанцыю, што прывядзе да росту пасёлка. Аднак грошай на яе пакуль не хапае.

Мікалай ДЗЕЛЯНКОЎСКІ.

НА ЗДЫМКАХ: пасёлак Зэльва; мемарыял памяці; касцёл Святой Тройцы; вадасховішча ў ваколіцах Зэльвы.

Фота Віктара СТАВЕРА.

1998-мы – год АДАМА МІЦКЕВІЧА

ВЯРТАННЕ БІБЛІЯТЭКІ

Інфармацыю гэта можна было б змясціць у адным радку. Нядаўна ў Мінск з Польшчы вярнулася частка кніг колішняй польскамоўнай бібліятэкі імя Адама Міцкевіча, што на пачатку нашага стагоддзя існавала пры касцёле св. Сымона і Алены (у народзе ён больш вядомы як Чырвоны касцёл). Аднак колькі давялося прыкласці намаганняў як з беларускага, так і з польскага боку, асабліва пробашчу касцёла Уладзіслава Завальнюку, каб гэтая акцыя, пераказаная адным газетным радком, здзейснілася!

Сама грамадская бібліятэка польскай літаратуры была заснавана ў Мінску роўна дзевяноста гадоў таму, а ў 1920 годзе легіянеры Пiлсудскага пры адступленні вывезлі яе з нашай сталіцы. Сёння, пасля столькіх войнаў і іншых розных катаклізмаў, цяжка сказаць, колькі і дзе літаратуры з тае бібліятэкі ўвогуле захавалася. Таму, вядома, адбылася перадача Мінску (дакладней — Хрысціянскаму таварыству міласэрнасці, што заснаваны пры Чырвоным касцёле) хутчэй сімвалічнай

бібліятэкі імя Адама Міцкевіча. Але гэты "сімвал" вельмі значнальны (з'явіўся знакам добрай волі з польскага боку), своечасовы (ажыццявіўся ў Год Міцкевіча) і надта важкі: перададзена 6 270 кніг духоўнай і свецкай літаратуры, значнай часткі якіх няма нават у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі. Пра ўсё гэта гаварылася на афіцыйнай цырымоніі вяртання бібліятэкі — у выступленні прэзідэнта Беластока пана Кшыштафа Юргеля, дэпутата Савета Рэспублікі Нацыянальнага сходу Беларусі Уладзіміра Крука, аіца Уладзіслава, прафесара Адама Мальдзіса, працаўнікоў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь Любаві Канаплянік і Браніслава Дашкевіча...

Бібліятэка імя Адама Міцкевіча, на радасць усім беларускім аматарам польскамоўнай літаратуры, вярнулася ў Мінск, у дольны касцёл св. Сымона і Алены. Чакаецца яе ўрачыстае адкрыццё.

Вячаслаў РАГОЙША.
("Звязда").

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Мікола АЛТУХОЎ

...

ЗІМОВЫ СОН

Чакаў зімы...

Ды ўсё дарма...

Два месяцы мінула...

Зіма!

Ды дзе ж

яна,

зіма!!

Зноў

бокам

абмінула.

Ужо і люты

надышоў...

Ужо і люты

адышоў...

Зямля

вясну

чакае...

Мне кажуць,

што зіма прайшла...

Прайшла!

Калі ж яна

была!

Хіба ж яна

такая!!

Прыціхлі бярозы,

Каб у гушчары

Заснулі стракозы,

Жукі, камары.

Ля рэчкі прыгожай

Пад шлох сасны

Гарэзлівы вожык

Заснуў да вясны.

Ад люці мяцеліц,

Ад шуму пургі

Іх світкаю белай

Прыкрыюць снягі.

Ніхто не разбудзіць

Лясных жыхароў:

Ні птушкі, ні людзі,

Ні трэск маразоў.

Калі ж завітае

Вясна у лясок,

Разбудзіць ручай іх,

Як школьны званок.

ПАВАЖАНЫЯ СУАЙЧЫННІКІ!

Радыёстанцыя "Беларусь" паведамляе, што сёлета жыхары еўрапейскіх краін могуць слухаць нас штодзённа ад 5-й да 7-й гадзіны паводле грывіцкага часу і ад 20-й да 22-й гадзіны (таксама паводле грывіцкага часу) на частотах 1170, 7105 і 7210 кілагерц. У нашых штодзённых праграмах вы можаце пачуць весткі з Бацькаўшчыны, каментарыі і гутаркі на актуальныя тэмы, інтэрв'ю, рэпартажы, нарысы, у якіх распавядаецца пра розныя аспекты жыцця Беларусі. Знаёмім і з музычнымі навінамі. Нашы перадачы гучаць на беларускай, рускай і нямецкай мовах. Мы рады таксама паведаміць, што сёлета радыёстанцыя "Беларусь" распачала вяртанне на англійскай мове. Калі ў вас ёсць якія-небудзь пытанні, пажаданыя пішыце нам на адрас: Рэспубліка Беларусь, 220807, Мінск, вуліца Чырвоная, 4, радыёстанцыя "Беларусь". Рэдактар англійскай праграмы — Ірына Палажэнцава (тэлефон: 172-39 58 31, факс: 172-36 66 43).

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:

Дзяржаўны камітэт па справах рэлігій і нацыянальнасцей Рэспублікі Беларусь;
Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі;
Беларускае таварыства па сувязях з суайчыннікамі за рубяжом (таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 213-31-97,
213-32-80, 213-30-15, 233-16-56,
213-37-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, звярстана і аддрукавана ў друкарні «Беларускае Дом друку» (220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 1 832 экз. Індэкс 63854. Зак. 189.
Падпісана да друку 9. 2. 1998 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.